

UDK 811.16 Temler, C. F.

Pregledni članak

Primljen: 19. 2. 2015.

Prihvaćen za tisak: 18. 12. 2015.

PERSIDA LAZAREVIĆ DI GIACOMO

Università degli Studi "G. d'Annunzio" Chieti-Pescara

Dipartimento di Lingue, Letterature e Culture Moderne

Viale Pindaro 42, I – 65127 Pescara

p.lazarevic@unich.it

C. F. TEMLER I NJEGOVA BELEŽNICA (NKS 175 – 4°)

Svrha rada: da se pruži uvid u život i delo danskog funkcionera i kolekcionara knjiga Christiana Friedricha Temlera (1717–1780) i da se analizira jedan od njegova dva rukopisa koji se odnosi na slovenske narode i jezike. Reč je o beležnici koja se pod imenom "Collectanea om adskillige slaviske Sprog, især det illyriske" čuva u Kraljevskoj biblioteci u Kopenhagenu, signatura: Ny kongelig Samling 175 – 4°.

Metodologija: 1) navešće se i analiziraće se biobibliografski podaci koji su sakupljeni iz raznih izvora i koji doprinose upotpunjavanju slike o Temlerovoj filološkoj i filoslovenskoj delatnosti; 2) razmotriće se razlozi Temlerovog interesovanja za slovenske narode i jezike, kao i poreklo njegovog poznavanja "ilirskog" jezika; 3) biće delimično uzet u obzir jedan drugi Temlerov rukopis, tzv. ilirski rečnik, "Dictionarium illyricum/slavonicum" koji se takođe nalazi u Kraljevskoj biblioteci u Kopenhagenu (GKS 2071 – 4°); 4) biće analiziran Temlerov rukopis "Collectanea" (NKS 175 – 4°) u svojim raznim segmentima, kako po pogledu materijala, tako i po sadržini.

Rezultati i zaključak: 1) analizom sakupljenog materijala upotpuniće se slika o Temlerovoj filološkoj delatnosti, čime će biti ispravljani nepravilni podaci, a drugi upotpunjeni; 2) analizom rukopisa NKS 175 – 4° dobija se slika o Temlerovim beleškama koje vode ka novim pretpostavkama o mogućoj Temlerovoj nameri da napiše delo o poreklu Slovena i slovenskih jezika; 3) isto tako rukopis o kome je reč pruža uvid u Temlerove izvore koji vode ka definisanju porekla Temlerovog znanja "ilirskog" jezika.

KLJUČNE REČI: *Christian Friedrich Temler; "Collectanea om adskillige slaviske Sprog, især det illyriske"*

"Mein gelehrter Freund Herr Temler".
Carsten Niebuhr (1772)

"Clarissimo D. CHRIST. FRID. TEMLERO superius laudato."
Alcuin (1777)

"[...] a viro illustri et bono rei litterariæ nato,
D. Christiano Friderico Temlero Hafniensi
potentissimo Danorum".
Patrologiæ (1851)

0.0. UVOD

U ovom radu se analizira rukopis Christiana Friedricha Temlera koji se u Kraljevskoj biblioteci (Det Kongelige Bibliotek) u Kopenhagenu vodi pod imenom "Collectanea om adskillige slaviske Sprog, isaer det illyriske" ("*Collectanea* raznih slovenskih jezika, uglavnom ilirskog"), pod signaturom: Ny kongelig Samling 175 – 4°. Radi se o jednom od dva Temlerova rukopisa koji se odnose na Slovene.

1.0. CHRISTIAN FRIEDRICH TEMLER

1.1.0. Danski funkcioner i kolekcionar knjiga, Christian Friedrich Tem[m]ler (Bricka 1903: 123-124) ili Temlerus, "vir eruditissimus, Philologusque summus" (Nyerup 1782: 189), rođen je 20. marta 1717. godine u Zerbstu, gradu u Saksoniji-Anhalt. Zerbst je od 1582. do 1798. bio sedište važnog kalvinističkog koledža, *Francisceum Gymnasium Illustre* (Todenhöfer 2010), na čijem se spisku nalazio i Temler (Lohmeier 2011: 235). Godine 1751. je angažovan kao sekretar tzv. nemačke kancelarije u Kopenhagenu¹, no pre toga je bio u danskoj službi kao komorni sluga savetnika poslanstva u Londonu, Schradera (Сване 1968: 274). Godine 1756. Temler je primljen u dom danskog državnika Johanna Hartwiga Ernsta von Bernstorffa (1712-1772) gde je, kao Bernstorffov štićenik (Isto), ostao do 1776. Bernstorff je bio nemačkog porekla kao i Temler, te je tako Temler bio deo Bernstorffovog kružoka koga su sačinjavali službenici nemački imigranti, pisci i umetnici koji su živeli u Kopenhagenu (Eaton 2015: 10-15)². Godine 1760. je Temler bio unapređen za sekretara, a 1764. za kancelarijskog savetnika.

1.1.1. 6. maja 1768. godine je Temler kao savetnik poslanstva u pratnji kralja Cristiana VI krenuo na put u Englesku i tamo postao dr. *Juris*. Pratnju kralja je sačinjavalo 57 osoba (Struensee 1772: xiii-xiv), među kojima i lični lekar kralja, Johann Friedrich Struensee (1737-1772). Kralj i njegova pratnja su stigli u London 11. avgusta i posetili Cambridge, York, Manchester, Derby, Oxford, Woolwich i Greenwich. U pratnji je, u istoj funkciji kao Temler, bio i nemački dramaturg Helfrich Peter Sturz (1736-1779) koji se u Engleskoj upoznao (Sturz 1786: 12) sa Samuelom Johnsonom, glumcem Davidom Garrickom i slikarkom Angelikom Kauffman (1741-1807), iz istog kulturnog kruga koji je u Londonu dočekaao Ruđera Boškovića 1760. godine i Dositeja Obradovića skoro četvrt veka kasnije (Лазаревић Ди Ђакомо 2013a; 2013b). U Engleskoj je Temler ekscerpirao odlomke iz speva *Heliand* (Hillard, Kohl: 204): to mu je zatražio nemački pesnik i dramaturg

¹ Nemačka kancelarija je osnovana 1523. godine i imenovana je tako jer je zvanični jezik bio nemački. Bila je sredstvo inostrane politike i način vođenja administrativnih jedinica koje nisu pripadale kraljevstvu. Kraljevska kancelarija je imala sedište u Kopenhagenu i administrirala je tri kraljevstva: Dansku, Švedsku i Norvešku. Od XVI stoleća su kancelariju vodili službenici koji su govorili nemački jezik; posle Reformacije 1536. godine, kralj je podelio kancelariju na dva dela, dansku i nemačku. Razlika je bila u korišćenju službenog jezika tih kancelarija: službeni jezici danske kancelarije su bili danski i latinski, a nemačke nemački jezik. Danska kancelarija se brinula o unutrašnjim poslovima, kao i o odnosima sa susedima kao sa Švedskom, na primer, ili pak Rusijom. Nemačka kancelarija, kao ministarstvo spoljnih poslova, predstavljala je inovaciju u administraciji (Petersen 2000: 60-61; Jespersen 2000: 102) i služila je kralju da vlada Šlezvigom i Holštajnom (Dalgård 2005).

² Kao danski ministar spoljnih poslova više od dve decenije, Bernstorff je bio poznat, između ostalog, i po tome što je u Sedmogodišnjem ratu nastojao da očuva dansku neutralnost po svaku cenu (Opitz 2001).

Friedrich Gottlieb Klopstock (1724-1803) koji je dvadeset godina živeo u Danskoj, na dvoru kralja Frederika V. Kralj i njegova pratnja su krenuli su iz Engleske 14. oktobra i na svom putu se zaustavili u Francuskoj gde su se sreli sa D'Alembertom i Diderotom, kao i sa drugim predstavnicima francuskog prosvetiteljstva. Putovanje je trajalo do 14. januara 1769.

1.1.2. 1770. je Temler postao sekretar u Odeljenju za inostrane poslove, a 1773. je unapređen za državnog savetnika i na toj poziciji je ostao do svoje smrti, 24. maja 1780. godine. Nekoliko godina ranije, tačnije 1776. Temler je dobio dansko državljanstvo (Сване 1968: 274).

1.1.3. Temler je bio član Danske akademije (*Videnskabernes Selskab*) gde je primljen 8. novembra 1776, a naredne godine je postao član Danskog društva za istoriju domovine (*Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie*).

1.2.0. Kad je reč o Temlerovoj književnoj i filološkoj delatnosti, mora se naglasiti da nije objavio mnogo, u suštini samo članak koji se tiče odnosa ilirskog i keltskog jezika, *Om Spor af en Overeenstemmelse mellem det Illyriske og Celtsiske Sprog, i de Noridiske od øvrige Mundarter, som komme af dem begge* (1779).

1.2.1. U rukopisu su ostala dva dela koja se odnose na Slovene: "C. F. Temleri Dictionarium Slavonicum, autogr. habet pagg. 1103; cum explicatione notarum et initio alterius vocabularii ejusdem argumenti" (Gammel kongelig Samling 2071 – 4°) i "Collectanea om adskillige slaviske Sprog, især det illyriske" (Ny kongelig Samling 175 – 4°).

1.2.3. Temler je u rukopisu ostavio i jedan mali rečnik vlaškog jezika, "Vocabularium Valachicum" (v. Lozovan 1963) koji je otkrio rumunski istoričar, akademik i političar Vasile Alexandrescu Urechia (1834-1901)³.

1.2.4. Isto tako je Temler autor rečnika litvanskog jezika: "Glossarium Letticum cum harmonia et differentia Dialecti Lithuanicæ" (v. Dravinš 1951), a pominje se da je "in Denmark produced a first comparative multilingual dictionary (Latvian-Lithuanian-German-English-Latin-Greek-Slavic) testifying to the early interest in Baltic roots" (Vejsberg 2010: 134; v. Vejsberg 2011: 83-84).

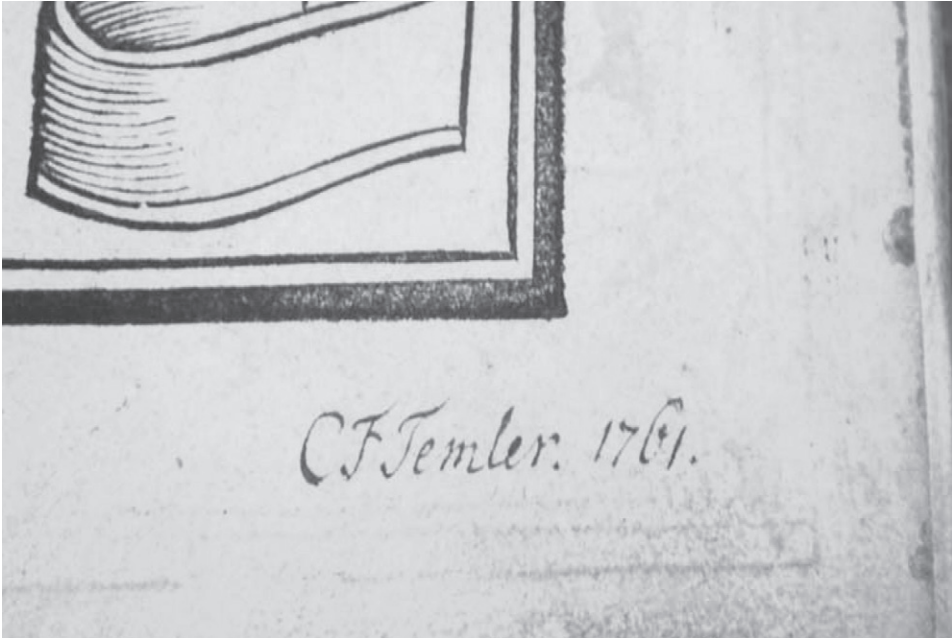
³ O Temlerovom rečniku vlaškog jezika je veoma loše pisao glavni bibliotekar biblioteke u Kopenhagenu, Christian Walter Bruun (1831-1906; v. Dodge 1890; Bruun 1877), obraćajući se rumunskom filologu i piscu Bogdanu Petriceicu Hasdeuu (1838-1907): "[...] ce manuscrit [sic] est composé a la dernière moitié du XVIIIe siècle par un dilettant danois, qui s'est occupé beaucoup de choses littéraires et linguistiques; la valeur scientifique en est, sans doute, nulle" (Hasdeu 1896: 13). Istoričar i lingvista Eugen Lozovan (1929-1997) je objavio sadržaj ovog Temlerovog rečnika (Lozovan 1963: 98-100), smatrajući da je rukopis vredan proučavanja (100-101), kao i da je Temler imao nekog ko ga je mogao priučiti rumunskom jeziku i koga je verovatno upoznao u Francuskoj ili Engleskoj kad je pratio kralja na putovanju. Većina reči u rečniku su crkvenog karaktera (105). Lozovan je zaključio da se Temler nadovezao na delo *Dottrina christiana tradotta in lingua valacha* (Rim 1677) čiji je autor misionar Vito Piluzio (rodom iz mesta Vignanello u Italiji, † 1688), koji je 1653. stigao u Moldaviju i tu ostao do 1687. Izvornik za Temlera je ispitao Giuseppe Piccillo (1989) koji je zaključio da nije dokumentovano da je Temler poznavao rumunski, te se ne slaže sa Lozovanovim stavom da ovaj rečnik predvodi poglavlje rumunsko-danskih odnosa, pa stoga ništa novo ne donosi rumunskoj leksikografiji, tj. "non apporta nulla di nuovo alla conoscenza della lessicografia romena, e il vole porre il nome dell'Autore 'en tête du chapitre concernant les rapports scientifiques roumano-danois', come ritiene di fare il Lozovan, ci sembra piuttosto esagerato" (Piccillo 1989: 462).

1.2.5. Posthumno je izašao njegov traktat o barutu, oružju, i korišćenju topa u Sevilji 1248. godine (v. Partington 1999: 131), *Om den Tidspunkt da bøssekrud og Skydegevæ ere op fundne i Europa* (Temler 1781), koji je objavljen i u nemačkom prevodu, *Von Dem Zeitpunkt der Erfindung des Pulvers und Beschusses in Europa* (Temler 1782).

1.3. Kraljevska biblioteka u Kopenhagenu sadrži i rukopise koje je Temler prepisivao ili u koje je uneo svoje beleške: "Samling af Titulaturer for danske og holstenske Embedsmænd og Adelsmænd"; "Doctrina Christiana brevis, ab exemplo literis Glagoliticis excuso"; "Calendarium fra 1392 til 1599"; "Endeel litterære Collectanea af C. F. Temler bestaaende meest i Titler af Skriver til den danske, holstenske og svenske Historie, ligesaa til andre Landes Historie"; "Observationes historico-litterariæ manu Temleri scriptæ, adjectis hinc inde dissertatiunculis impressis argumenti affinis"; "Optegnelser: alfab. Fortegnelse over Disputatser, Fort. over Luthers Skrifter, over historiske og politiske Skr. vedr. 30 aarskrigen og flg. Tid."; "Optegnelser af forsk. Art."; "Forsk. Optegnelser om Lægemedler, Kuriositeter m.m."; "Titulatur an Kayser, Könige, Churfürsten etc. item andere auswärtige Mächte, wie solche in der königl. Teutschen Cantzley gebräuchlich. 1758"; "Litterærhistorisk Biografi; Collectanea ad Servestam (d.e. Zerbst i Anhalt) litterariam. 116 Bl."; "Temleri Collectanea ad Servestam litteratam"; "Chr. Temleri Vocabula danica et vocabula norvegica rariora"; "Optegnelser af forsk. Art: Historie, Kulturhistorie, Kuriositeter, mest Uddrag af bøger. Det meste ordnet alfab., eller forsynet med Register"; "C. F. Temleri Collectanea autogr. de lingvis vulgo parum cognititis"; "En Samling Bogtitler i alphabetisk Orden, dels efter Forfatterne, dels efter Gjenstandene, med Temlers Haand"; "C. F. Temlers Samlinger til Th. a Kempis Literatur"; "C. F. Temleri Collectanea ad bibliothecam belli tricennalis germanici condendam"; "Temleri Index collectionis suæ iconum virorum eruditorum æri incisarum"; "Doctrina christiana brevis, ab exemplo literis Glagoliticis excuso descripsit C. F. Temler 1767"; "Newe unbekante landte und ein neue weldte in kurtz vergangener zeythe erfunden. (Aus wellischer Sprache in die deutschen gebrachte..."; "J.G. Bocks Idioticon Prussicum. Königsberg 1759"; "Cum additamentis manuscriptis Chr. Temleri"; "J. L. Frisch: Teutsch-lateinisches Wörterbuch, I-IIter Th. Cum annotationibus adscriptis Chr. Temleri"; "Fragmenter af et tysk Digt 'Der Renne' af Hugo von Trimberg. 7 Bl. (Med Temlers Haand)"; "J. L. Frisch: Deutsch-lateinisches Wörterbuch. Tom. III-IV. Cum multis additamentis Chr. Temleri"; "Traité des trois imposteurs"⁴; "Temleriana: a) Autographon Phil. Melanchthonis. - b) De bigamia Landgravii Hassiaci. - c) Epistola autographa Caroli Ludovici Electoris Palatini. - d) Collectanea historica Anonymi ab A. 1520-1566. - e) G. G. Schultz. Kammergerichtsassessor zu Speyer, und seine Bestechung betreffend 1675-1689".

1.4. Kao veliki bibliofil i kolekcionar knjiga (Bogeng 1922: 197-198; Bogeng 2011: 71; [Anonim.] 2011: 8-9), Temler je posedovao više od 8500 knjiga (Јовановић 1961: 265), od kojih su neke veoma retke, kao na pr. [Amerigo Vespucci], *Newe unbekante landte und ein neue weldte in kurtz vergangener zeythe erfunden* (1508) (sl. br. 1), a brojne knjige se odnose na Slovene. Deo tih knjiga, koje su zajedno

⁴ V. Glebe-Møller 2005-2006: 247; 2007: 86-87.

Sl. br. 1: Potpis Christiana Friedricha Temlera na knjizi [Amerigo Vespucci], *Neue unbekante landte und ein neue weldte in kurtz verganger zeythe erfunden* (1508).

sa ostalom imovinom pripale njegovoj porodici⁵, na aukciji je posle njegove smrti kupila Kraljevska biblioteka u Kopenhagenu (Ilsøe 2007: 188).

1.5. U Temlerovu je pomen – "In memoriam CHRISTIANI FRIDERICI TEMLERI" – Temlerov prijatelj, danski istoričar Peter Frederik Suhm (1728-1798), koji je osnovao Kraljevsko norveško društvo nauka i književnosti (*Det Trondhiemske Selskab*), zapisao sledeće (1798: 278):

Obiit eheu! TEMLERUS
 Musa um Ocellus,
 Charitum Deliciæ,
 Virtutum Exemplar.
 Cui
 ob studium præclarum
 in
 Regem, Patriam, Cives,
 mansurum nomen
 peperit
 Indefessa Sedulitas,
 Svavitas Morum,
 Bonitas oculata,
 Inteqvitas Vitæ,
 Sinceraqve Pietas.

⁵ Temler se ženio dva puta, 1769. i 1772. godine. Oba braka su bila bez dece, pa je stečena imovina dodeljena rođacima Temlerove druge žene.

2.0. O TEMLEROVOM ZANIMANJU ZA SLOVENSKE NARODE I JEZIKE

2.1.0. Kao što se vidi iz jedinog Temlerovog članka objavljenog za Temlerova života, zatim iz njegovih rukopisa, te spiska knjiga koje je posedovao, Temler je bio veoma zainteresovan za slovensku kulturu i jezike, a posebno za Ilire i ilirski jezik. Katalog knjiga Temlerove biblioteke, *Bibliotheca collecta* (1781), koji je sam sastavio za života, pokazuje nam njegov veliki interes za razne oblasti znanja; katalog je podeljen na grupe koje nose naslove u zavisnosti od knjiga koje se nalaze u toj grupi. Grupa koja nosi naslov "Libri idiomatum peregrinorum minus cognitorum" sadrži i knjige na slovenskim jezicima, te one koje su na neki način u vezi sa slovenskim narodima kao Edward Brown, *Auf genehmgehaltenes Gutachten und Veranlassung der Kön. Engell. Medicinischen Gesellschaft in Londen Durch Niederland Teutschland Hungarn Serbien Bulgarien Macedonien Thessalien Oesterreich Steirmarck Kärnthen Carniolen Friaul [et]c. gethane gantz sonderbare Reisen* (1686), Alberto Fortis, *Reise in Dalmatien* (1776), George Wheler, *Voyage de Dalmatie, de Grèce et du Levant* (1689), zatim Charles de Peyssonnel, *Observations historique et géographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube & du Pont-Euxin* (1765), Johann Christian Wolf, *Historia Bogomilorum* (1712), itd. U katalogu se nalaze i nekoliko hrvatski autori kao Matija Vlačić Ilirik (1520-1575), zatim religiozni spisi izdanja *Propaganda Fide*, brojni rečnici raznih jezika, kao i 28 hrvatskih dela, objavljenih što latinicom, što bosančicom.

2.1.1. Temlerovo zanimanje za slovenski svet potvrđuje i pismo Johanna Heinricha Schlegela⁶ od 6. septembra 1766. Klopstocku (Beck *et al.* 2003: 67) iz kojeg se nagoveštava da se Temler zanimao za čuveno delo istoričara Johanna Weikharda von Valvasora (1641-1693), *Die Ehre des Herzogthums Crain* (1689).

2.2.0. Nameće se spontano nekoliko pitanja, pre svega u vezi sa Temlerovim interesovanjem za Slovence i slovensku filologiju (v. Свaнe 1968: 274). Izgleda da se Temler obrazovao na univerzitetima u Göttingenu i Leipzigu, u čijim se spiskovima nalazi kao Temler i kao Demler (Lohmeier 2011: 235), mada povest njegovog obrazovanja ostaje nepoznata, ne samo po pitanju slavistike već i što se tiče njegovog sakupljanja knjiga (Lohmeier 2011: 31). Slavistika je tada bila tek grana orijentalistike i u Temlerovo vreme najznačajniji orijentalista je bio Temlerov vršnjak Johann David Michaelis (1717-1791), nemački proučavalac Biblije i hebrejskog jezika, koji je predavao na univerzitetu u Halleu i u Göttingenu⁷.

2.2.1. Nemački orijentalista je poznat i po tome što je na njegov podsticaj 1761. godine pokrenuta danska kraljevska ekspedicija *Arabia Felix* (v. Hansen 1964), jedna prava *peregrinatio academica* koju su vodili nemački matematičar i kartograf Carsten Niebuhr (1733-1815) i švedski orijentalista i prirodnjak Peter/Pehr Forsskål (1732-1763). Ostali članovi ekspedicije su bili Frederik Christian von Haven (1728-1763), Christian Carl Kramer (1732-1764), Georg Wilhelm Baurenfeind (1728-

⁶ Johann Heinrich Schlegel (1724-1780), brat nemačkog pesnika, pravnik i teoretičara poezije Johanna Elias Schlegela (1719-1749), čija je dela objavio u pet tomova (1761-1770).

⁷ Michaelis nije znao slovenske jezike, no svakako je zažalio (Michaelis 1793: 153) što nije u mladosti iskoristio priliku da nauči "slovenski ili ruski" jezik: "[...] I sincerely lament that I neglected in my youth an opportunity of learning that language, not knowing the treasures which it contains, not for the critic and the historian, as I must now depend on the few accounts which I have been able to procure."

1763), i Lars Berggren (?-1763). Isplovili su brodom iz Kopenhagena januara 1761, i te godine su putovali do Istanbula i Aleksandrije. Posetili su zatim Kairo, poluostrvo Sinaj, a zatim se uputili ka Jemenu, što je i bilo njihovo glavno odredište. Posle istraživanja u Jemenu ekspedicija je krenula prema Bombaju, i na putu su posetili Persijski zaliv, Persepolis, Bagdad, Mosul, Alep, Damask, Jerusalem i Kipar. U povratku su išli preko Anatolije i Istanbula, nazad u Dansku preko Bukurešta i Varšave, i vratili se u Kopenhagen novembra 1767.

2.2.2. Michaelisa je privlačilo proučavanje Biblije, pa je danska ekspedicija upravo išla u tom pravcu, tj. za napredak nauka i bolje tumačenje Svetog Pisma, a uputstva ekspedicije odnosila su se i na nabavku rukopisa i prepisivanje zapisa na Sinaju. Članovi ekspedicije, konkretno Niebuhr i von Haven (Buhle 1795: 63) slali su pisma u Kopenhagen, i to upravo Temleru koji je bio Bernstorffov sekretar. Niebuhr⁸ je bio u kontaktu sa Temlerom još pre početka ekspedicije, tačnije decembra 1760, kako navodi u pismu svom rođaku (Lohmeier 2011: 26), a tokom sedam godina ekspedicije mu je pisao više puta.

2.3.0. Izgleda da je upravo za vreme ekspedicije Temler počeo da se bavi svojim ilirskim rečnikom: u Kraljevskoj biblioteci u Kopenhagenu je sačuvan rukopis napisan bosančicom, pod signaturom Gammel kongelig Samling 2071 – 4° koji je naznačen kao "C. F. Temleri Dictionarium Slavonicum, autogr. habet pagg. 1103; cum explicatione notarum et initio alterius vocabularii ejusdem argumenti", ali koji se pominje u literaturi i kao "Dictionarium slavonicum (rectus serbicum)" MS. 4°. 1103 ili pak jednostavno "Glossarium illyricum". Rukopis ne sadrži naslovnu stranu, a činjenica da je poznat pod više naslova ima svoje razloge. Na moguće postojanje u suštini dva Temlerova slovenska rečnika⁹, pa stoga i na brkanje naslova tih rečnika ukazao je češki filolog Josef Dobrovský (1753-1829) koji je 1792. godine putovao u Švedsku i Rusiju i na tom putovanju je imao prilike da poseti razne biblioteke i vidi nekolike (slovenske) rukopise. Tako je u biblioteci u Kopenhagenu pregledao (Dobrowsky 1796: 16-19) i Temlerov rukopis (koji je prethodno video naveden na str. 73 u spisku starih rukopisa kopenhavske biblioteke koji je objavio islandski pravnik i bibliotekar John/Jon Erichsen/Eriksson (1728-1787), *Udsigt over den gamle Manuscript-Samling i der store Kongelige Bibliothek* (1786):

Temleri Dictionarium Slaunonicum autographum in 4. 1103 Seiten. Das Slavonische mit cyrillischen Lettern, wie sie in Servien üblich sind. Von dem se. Werkfasser Schrift. Fired. Temler, königl. Dänischen Staatsrathe und Sekretär in auswärtigen Seschäften, der asl Sefandschaftssekretär in Konstantinopel das Illyrische gelernet und bis an sein Lebensende d) mit ungewöhnlichem Fleiße getrieben hät, eigenhändig sehr sauber abgeschrieben. Ich

⁸ Zanimljivo je da je Niebuhr, u pismu plemiću Sigismundu Wilhelmu von Gähleru (1706-1788), vanrednom poslaniku Danske u Carigradu od 1757, pisao o Ruđeru Boškoviću, navodeći između ostalog (Lohmeier 2011: 65): "*Ew. Excell. haben einmabl in Dero gnädigen Schreiben den Herrn Boscowitz erwähnt und daß Dieselben sich mit diesem berühmten Astronomo wegen meiner Observationen [= Messungen] unterreden wolten. Ich schäme mich, hierauf noch nicht geantwortet zu haben; Ich hoffe aber, daß er annoch in Constantinopel sich aufhalte. / Dieser Herr Boscowitz ist gewiß einer von denen astronomen, die sich in Europa bekannt gemacht haben. Er übertrift alle die Dänischen astronoms und alle Deutsche, wenn es bestätigt worden, daß mein braver Lehrmeister der Prof. Meyer in Göttingen gestorben.*"

⁹ Svane (1968: 275) se pita: "Где се налази данас овај други рукописни примерак Темлеровог илирског речника?"

hatte das Glück, eine frühert abschrift mit vielen Commentis ebenfalls [...] eignen Hand von dem Erben des [...] zu erkaufen. Hier ist der Ort nicht [...] genauere Beschreibung dieses wightingen [...] zu geben, da sie für die oben erwähn[...] Bibliothek bestimmt ist.

Ejusdem Collectanea autographa [...] unvollende Arbeiten, worunter die Etyma Slauonica investiganda nur ein [...] Versuch sind, manche Völkernamen aus [...] Slawonischen zu erklären, und von viel [...] Velange, als das Glossarium Letticum, cum harmonia & differentia dialecti Lithuanicae Hafniae 1772 compositum, von 87 Seite in 4. Allein auch über diese Sprachen [...] nun vollständigere Schriften. Wichtiger ist der im 12ten Theile der dänischen Schreibungen der kön. Gesellschaft der Wissenschaften angerückte Versuch von ihm: über die Spuren der Harmonie zwischen der Illyrischen und Celtischen Sprache. Unter der Benennung Celtisch versteht er die schandinavischen Sprachen, Danisch, Schwedisch, Isländisch, und die damit verwandten deutschen Dialekte. Auch Ihre hat in seinem Glossario Suio-gothico oft das Slawonische zur Erläuterung schwedischer Wörter verglichen. Mir selsbs sind schon beym Durchlesen schweduischer und dänischer Gespräche Wörter aufgestoßen, die eine unverkennbare Uehnlichkeit mit Slawonischen haben, z. B. das Schwed. läkare mit del slaw. lékar; trä, Angelfächs. treow, mit drewo; syster mit sestra; mörk, finster, mit mrak u. s. w. Das von Temler gemachte Verzeichniß is hinreichend, jederman von einiger, aber immer nur entfernten Uebereinstimmung bender Hauptsprachen der Illyrischen und Celtischen, d. i. wie man sie sonst richtiger nennt, der Slawonischen und Scandinavischen, zu überzeugen. Ueberhaupt hat das Slawonische mehr Uehnlichkeit mit Niederdeutschen Dialekten, als mit dem Hoch- und Oberdeutschen. Der Slawe wird, wenn mann die benden Sprachen gemeinschaftlichen Wurzelwörter, die im Oberdeutschen ein Z oder S und im Plattdeutschen ein [...] haben, vergleicht, immer auf der Seite des Leßtern stehen. Z. B. ziehen lautet beym Ulphilas tiuhan, im Niedersächsischen teyen, im Engl. tug, im Schwed. toga, womit das Slawonische tagati, böhm. tahati, zu vergleichen ist. So wird das Engl. town ganz richtig mit dem deutschen Zauit; und [...] mit dem Slawonischen tyn, sepimen-[...] tyniti, sepire, verglicher. Ferner kennt [...] Slawe rigentlich kein f, sondern gebraucht [...]; worin er wider dem Niededeutschen [...] nordischen Dialekten näher kommt.

2.3.1. Dobrovský (Patera 1895: 250) dakle kaže:

In *John Erichsen* recensione manuscriptorum bibliothecae r. Hafniensis (ling. danica an. 1786 in 8. edita) p. 73. notatur: *Temleri* Dictionaum slavonicum autographum, pagg. 1103. Ejusdem *collectanea* autographa et inter haec sub c): etyma slavonica investiganda. Lexicon pervolvi, immo auctoris aliud manuscriptum, quod habuit haeres, emi 4 aureis et miratus sum hominis exteri diligentiam et linguae nostrae peritiam. *Etyma* non nisi quibusdam nominibus locorum et persona rum constant, rhapsodice in chartám coniectis. Lexicon lubens tibi communicarem, si scirem, qua ratione id fieri posset De Temlero notavi omnia. At forsitan tibi notus est ex scripta dissert. *de vestigiis* (om Spor danice) harmoniae inter illyricam et celticam linguam in septemtrionalibus et reliquis dialectis, quae ab ambabus originem habent, repertis, quae exstat parte XII. Comment. reg. scient. societatis Havniensis p. 101, quam ego vix puto germ. redditam. † 1780. 24. Maji. Habuit ille pulcherrimum librorum ad lit. slaviam pertinentium apparatus, cujus pars in biblioth. regiam venit. Ex catalogo libro rum impresso notavi quaedam opuscula; inter haec multa sunt Venetiis a Srbis et Bulgaris impressa, ex quibus ille voces pro lexico adornando collegit. Sed tu forte haec noveris, quamvis fere dubitem Alias plura.

2.4. Podatak o rečniku kao i o tome gde je navodno Temler naučio ilirski jezik nalazi se i kod slovačkog pisca Pavela Josefa Šafařika (1795-1861): Šafařik (1865: 309) tvrdi da je Temler "hielt sich lange Zeit als kön. dänischer Gesandtschaftssekretär in Konstantinopel auf", pa stoga "Während seines Aufenthaltes auf seinem Posten

zu Konstantinopel lernte er die illyrische Sprache und trieb das Studium derselben mit ungewöhnlichem Eifer fast bis an sein Ende." I sam Šafařík (372) tvrdi da je pored rečnika "Dictionarium slavonicum" postojala i još jedna, ranija verzija, i tom prilikom se nadovezuje na Dobrovskog:

Eine andere frühere, vom August 1766 bis 11. Juli 1769 gefertigte Abschrift dieses Wörterbuchs mit vielen Commentis ebenfalls von des Vfs. Hand, unter del Titel: Glossarium illyricum, 664 SS., 4°., hatte Dobrovský im J. 1792 von den Temler'schen Erben in Kopenhagen an sich gekauft. Dobrovský nennt das Werk wichtig, und fand darin Wörter, die selbst bei Stulli fehlen.

2.5.0. Izgleda, dakle, da je Temler u periodu od avgusta 1766. do 11. jula 1769. pisao "Glossarium illyricum" 664. 88., 4° (Dobrowsky 1814: 230-231), rečnik koji sadrži puno komentara i čiji je primerak Dobrovský kupio od Temlerovih naslednika u Kopenhagenu. Dobrovský je smatrao ovaj rečnik veoma važnim i zaključio je da sadrži reči kojih nema u rečniku (1801, 1805, 1810) Joakima Stullija (1730-1817).

2.5.1. Ovaj Temlerov rečnik pominje Valentin Putanec (1962: 505) u "Leksikografiji kod Hrvata, Srba i Crnogoraca": "U rukopisu je sačuvan (u Kopenhavnu) velik (1103 str.) ćirilicom pisan rječnik Ch. F. Temlera *Dictionarium slavonicum (rectius serbicum)*."

2.5.2. Gunnar O. Svane (1968: 275) se u članku o starim štampanim knjigama i rukopisima iz jugoslovenskih zemalja koji se nalaze u kopenhaskoj biblioteci pita da li je Temlerov rečnik original rad ili kompilacija prethodnih rečnika:

To je impozantan, na žalost, nedatiран рукопис на хартији и састоји се из 1103 + 16 страна. Нежном, лако читљивом руком Темлер је босанчицом уписао брижљиво акцентоване српскохрватске речи и додао је преводе на латински језик уз многобројна објашњења језичког и културно-историјског карактера на више словенских језика, пре свега на чешком и пољском, али исто тако на немачком па чак и на мађарском, лапонском и старојеврејском. Темлер је писао у левом ступцу док је у десни стубац накнадно уписивао разне додатке. Јасно је да је Темлер спремио рукопис за штампање, – што се ипак није остварило. Не може бити никакве сумње да је Темлеров илирски речник врло значајна књига: значајна као сведочанство о научном раду и као лексикографско дело. Несумњиво овај рукопис заслужује темељно испитивање. Снабдевен је многобројним додацима али поједине речи су иначе састављене по строго азбучном редоследу. Из тога закључујемо да иза овог колосалног рада треба претпоставити велику картотеку која се на жалост изгубила. Најпре треба испитати Темлеров рукопис у односу на тадашње штампане "илирске" речнике како би се испоставило да ли је рукопис само једна компилација или можда потпуно оригиналан лексикографски рад. Ако је кроз или бар претежно Темлерово изворно дело, онда треба без сумње издати рукопис.

Svane (1993: 69-70) је потом овако описао рукопис:

Так називаемый иллирический, т. е. сербскохрватский словарь с переводом на латинский язык, написанный книжным коллекционером и языковедом К. Темлером [...] Многочисленные объяснения и дополнительные сообщения языкового и культурноисторического характера на немецком и других языках (прежде всего на польском, чешском, словенском) и на многих родственных или экзотических языках [...].

2.5.3. Per Jacobsen (1970) išao je u tom pravcu koji je sugerisao Svane i uporedio Temlerov rečnik sa rečnikom Jakova Mikalje (1601-1654), *Blago jezika slovinskoga ili Slovník u Komu izgovarajuse rjeci slovinske Latinski, i Diacki. Thesaurus linguae Illyricae sive Dictionarium Illyricum. In quo verba Illyrica Italice, et Latine redduntur* (Loreto 1649), zatim sa rečnikom Javorskog i Rafala Krasnopolskog, *Lexicon Slavono-Graeco-Latinum* (Moskva 1704), te sa rečnikom Andrije Jamrešića (1706-1758), *Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples & index illirico sive croatico-latinus* (Zagreb 1742). Jacobsen (1970: 259) zaključuje:

Der Wortschatz in Temlers Wörterbuch ist nicht original, aber sein Werk hat ein ganz anders Ziel gehabt als die Vorlagen, die benutzt wurden. Während Micaljas und Jamrešić's Wörterbücher einen praktischen Zweck hatten, hatte Temler den Wunsch das gesamte serbokroatische Sprachgebiet zusammenzufassen, und er hat deshalb Wörter und Formen aufgenommen, die in seiner wichtigsten Vorlage, Micaljas Wörterbuch, nicht vorhanden sind. Gleichzeitig wollte er das Verhältnis zwischen "Illyrisch" und den anderen slavischen Sprachen beleuchten und zeigen, in welchem Verhältnis die anderen slavischen Sprachen, sowie die gesamte slavische Sprachgruppe, zu anderen (in erster Linie) indoeuropäischen Sprachen stehen. Wenn er auch in seinen Sprachvergleichen keine Methode benutzt, sondern sich von mehr oder weniger zufälligen Ähnlichkeiten im Ausdruck leiten lässt, so dass seine Beispiele für Sprachverwandtschaft bisweilen richtig und ebenso oft – oder öfter – falsch sind, weist seine Einstellung zur Sache vorwärts in Richtung auf das 19. Jahrhundert, in dem der Grund für die vergleichende Sprachwissenschaft gelegt wurde.

2.5.4. Jacobsen je svoje stavove ponovio i kasnije (1984: 63):

Ја сам у свом чланку о Темлеровом речнику установио да је Јаков Микаља, чији је речник "*Благо Језика Словинскога*" или "*Thesaurus Linguae Illyricae*" из 1648. толико пута био узор и извор каснијих лексикографских радова, био врело из којег је Темлер у главном ексцерпирео материјал за свој речник, поред тога што се користио и другим речницима 18. века. Он је, на пример, у својој библиотеци, поред Микалиног речника, имао црквенословенски речник Јаворског и Краснополског, Јамбрешићев речник, Хабделићев речник, Белостенчев речник и трагове свих тих речника налазимо у његовом речнику. Његов лексикографски рад надовезује се тако на дугу традицију хрватских лексикографа који су, већ од ренесансе, остављали за собом низ објављених и рукописних лексикона и речника.

2.6.0. Kako je već zabeležio Dobrovský, Temler je ostavio i jedan traktat o odnosu ilirskog i keltskog jezika o kome je, kao i o činjenici da je Temler u Londonu prepisavao čitave fragmente, pisao već Temlerov prijatelj Peter Frederik Suhm (1787: XXIII):

Specimina, quæ jam eduntur, Temlerus mense Sept. 1768 exscripsit Londoni in itinere, in quo Regem nostrum Augustissimum, Angliam Galliamque invisentem, comitabatur. Exscripsit vero non tantum nitidissime, uti semper, sed etiam exacte et summa cum diligentia pro incredibili sito, quò in lingvas omnes cognoscendas, perspicendasque, et rimandas ferebatur, studio, quòd ipsius studium luculentissime testantur tam *Tractatus de vestigiis Harmoniae linguarum Illyricarum et Celticarum*, in *Act. Societat. Reg. Scientar. Havn.* Tom XII typis publicatus, quam *Dictionarium Slavonicum*, et *Collectanea de lingvis vulgo parum cognitis*, quæ, manu nitide exarata, in Bibliotheca Regia asservari docer doctissimi Erichsenii, qui Regi a Bibliotheca est, liber supra laudatus: Index Mstorum in Bibliotheca Regia p. 73.

2.6.1. Traktat o kome govori Suhm je "znanstveni jezikosloveni članak u kome je autor kao argumente za podudarnost koju vidi između ilirskoga i nordijskih jezika naveo i usporedio nekoliko termina" (Jacobsen 2010), tj. spis o tragovima onoga što je ostalo od ilirskog i keltskog jezika¹⁰ u nordijskim jezicima i drugim dijalektima koji od njih potiču, *Om Spor af en Overeenstemmelse mellem det Illyriske og Celstiske Sprog, i de Noridiske od øvrige Mundarter, som komme af dem begge* (1779). Zanimljivo je, ali istovremeno i nejasno da Mladen Urem (2010), koji ovaj spis naziva "hrvatsko-keltskim" odnosno "hrvatsko-keltsko-nordijskim" rečnikom, navodi da je članak o kome je reč "pune 232 godine ostao nepoznat" i da je "nedavno pronađen", ako se zna, kako je već istakao Per Jacobsen (2010), koji priprema prevod navedenog teksta za štampu, da je ovo delo poznavao i o njemu pisao Joseph Dobrovský. Gunnar O. Svane (1968: 274-275) je potom naglasio da je ovom raspravom Temler "у ствари доказао генетичко сродство између илирских (тј. словенских) и келтских (тј. германских, скандинавских) језика. Може се сматрати за част зашто су баш српско-хрватски и дански језик послужили као полазна тачка при етаблирању класичне упоредне лингвистике." O gore navedenoj Temlerovoj raspravi je pisao i sam Per Jacobsen u dva navrata (1970; 1984). Ovom prilikom treba dodati da je spis o odnosu ilirskog i keltskog jezika pomenuo i Johann Christoph Adelung (1732-1806) u svom delu *Mithridates oder allgemeine Sprachkunde* (1809: 615), a zatim su se na to Temlerovo delo u svojim proučavanjima nadovezali kako danski lingvista Rasmus Christian Rask (1787-1832) u svom eseju o izvorima staronordijskog ili islandskog govora, *Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse* (1818: 140)¹¹, tako i nemački filolog Jacob Ludwig Carl Grimm (1785-1863) u svojoj *Deutsche Grammatik* (1819: ixv). Svakako je relevantno da je o dotičnom Temlerovom spisu znao i sam Ljudevit Gaj (1839: 58).

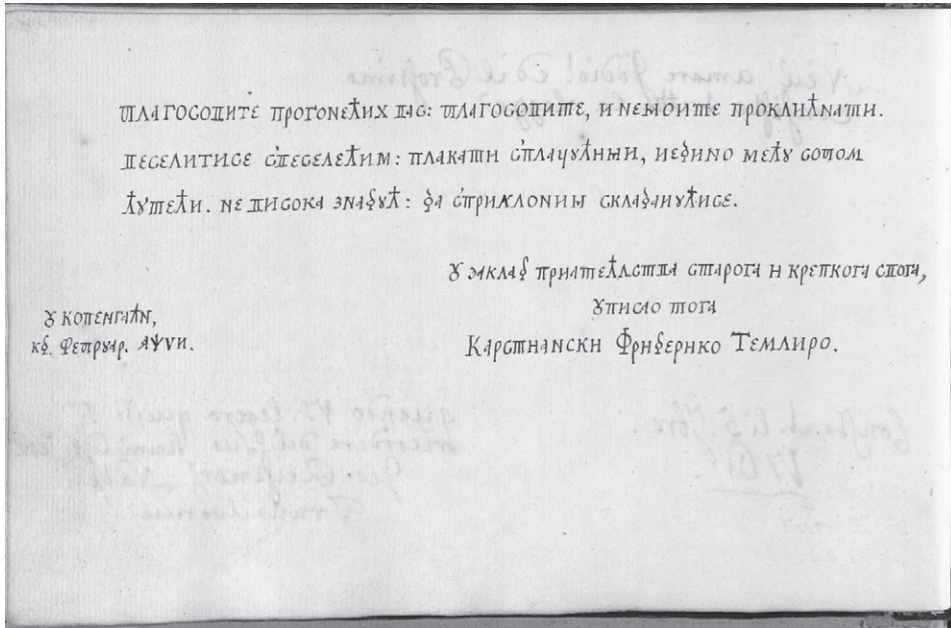
2.7. U rukopisu je ostala i Temlerova beležnica koja se vodi pod nazivom "Collectanea om adskillige slaviske Sprog, især det illyriske" – NSK 175 – 4° (v. 3.0.).

2.8. Pronađen je i rukopis spomenara Carstena Niebuhra (Niebuhr 1750), koji se čuva u Kraljevskoj biblioteci u Kopenhagenu (http://www.kb.dk/da/nb/materialer/haandskrifter/HA/e-mss/acc-2010_20.html), u kome se pored potpisa i posvete prijatelja, raznih alfabeta (između ostalog i koptskog), nalazi i Temlerova posveta (sl. br. 2) od 24. februara 1768, napisana bosančicom¹², koju je "u zaklad prijateljstva staroga i krepkoga svoga, upisao toga Karstianski Frideriko Temliro": "Blagosovite progonećih vas: blagosovite, i nemoite proklinjati. Veseliti se s veselejućim: plakati s plačućimi, iedino među sobom ćuteći. Ne visoka znaduć: da spriklonim skladaiući se."

¹⁰ Odnos keltskog i slovenskih jezika su tretirali Peter Frederik Suhm, Edvard Bernard (1638-1696), Daniel Herwghr (1720-1787), Olaus Rudbeck (1630-1702), Volfgang Lazius (1514-1565).

¹¹ Rask 1818: 40: "[...] da der imidlertid findes en saa fuldstændig Samling af slige Ord i det kongelige Videnskaber Selskabs Skrifter 12 Bind, ved Temler."

¹² Lohmeier (2011: 33) navodi da je posveta napisana na ilirskom jeziku, "jednoj mešavini hrvatskog i slovenačkog": "Daß er es in illyrischer Sprache, einer Mischung aus Kroatisch und Slowenisch, tat und sich dabei der nicht sehr gebräuchlichen kyrillischen Bosančica-Schrift bediente, ist ein Beleg für sein besonderes Interesse an dieser slawischen Sprache, das auch sonst bezeugt ist."

Sl. br. 2: Posveta C. F. Temlera u spomenaru Carstena Niebuhra

2.9.0. Spontano se nameće pitanje gde je Temler mogao naučiti "ilirski" jezik, do te mere da se mogao baviti sastavljanjem rečnika?

2.9.1. Dobrovský je zabežio da je Temler naučio jezik u Carigradu (što prenosi i sajt *Proleksis enciklopedije*: <http://proleksis.lzmk.hr/48547/>) i najverovatnije je taj podatak Dobrovský, kako sugerise Svane (1968: 274), uzeo iz leksikona *Forsøg til et lexicon over danske, norske og islandske herde mænd* (1784: 771) danskog pisca Jensa Worma (1716-1719), koji kaže: "TEMLER (Christianus Fridericus) fød 1717. d. 20. art. i Zerbst. [...] Secretair i Constantinopel [...]." Ako je dakle zaista Temler naučio ilirski u Carigradu, kad je to onda moglo da se dogodi? Danska ekspedicija *Arabia Felix* je trajala od 1761. do 1767, a po svemu sudeći je Temler od 1766. do 1769. radio na svom ilirskom rečniku, što znači da je jezik već morao znati, a Svane (1968: 274) precizira: "Мора се, дакле, претпоставити да је већ у време од 1763. год. почео да се бави студијом овог језика." Znači da je pre 1766. Temler već znao ilirski jezik, no isključeno je da je od 1760. do 1766. boravio u Carigradu, ako se uzme u obzir da je upravo on bio Bernstorffov sekretar inostranih poslova i da su upravo njemu članovi ekspedicije slali pisma u Kopenhagen. Carsten Niebuhr, vođa ekspedicije, svom učenom prijatelju ("*Hochgeehrtester Herr und Freund*"), kako je nazivao Temlera, poslao je 21 pismo u Kopenhagen u periodu od 1761. do 1768. (Lohmeier 2011: 32), obavestavajući ga ne samo o toku ekspedicije, već ga je pitao za savet i u vezi sa jevrejskim jezikom. Na svom putovanju arapskim zemljama Niebuhr i ostali članovi ekspedicije su razmatrali i arabijske kovanice i Niebuhr je pisao o Temlerovom zanimanju za taj novac (Lohmeier 2011: 89): "dHr. Secretair Temler wünschete arabisches Gold zu sehen; allein in diesen Ländern wird nur Scheide Münze geschlagen. Es ist hier kein Gold als die Venetianischen

Ducaten und kein großes Silber Geld als eine Römisch Kayserliche Münze, nach Constantinopolitanischem Wehrt ohngefehr 2 Piaster."

2.9.2. Po svemu sudeći, Temler nije mogao boraviti u Carigradu za vreme ekspedicije, dakle od 1761-1767, ali ni u periodu od 1751. do 1760. s obzirom da je bio sekretar u nemačkoj kancelariji, a potom je primljen u dom Bernstorffa i postao njegov sekretar. Temler bi dakle trebalo da je boravio u Carigradu između 1740. i 1750, no za sada nema podataka koji bi mogli to da potvrde.

2.9.3. Temler je možda mogao naučiti ilirski jezik u dodiru sa bosanskim franjevcima, s obzirom da je koristio bosančicu, kako u svom rečniku, tako i u rukopisu koji je predmet ovog rada, ali i u posveti Carstenu Niebuhru. Kao što je poznato, bosančicom se pisalo osim u Bosni, i u Dubrovniku, u srednjoj Dalmaciji i u pojedinim delovima severne Hrvatske, a kod bosanskih franjevaca se zadržala do polovine XIX veka. No, da li je Temler u dodiru sa franjevcima bio u Bosni, ili možda u Rimu, ostaje nepoznato. Na ovu pretpostavku navodi kako Temlerov rečnik, tako i rukopis "Collectanea" (3.0.) koji sadrži brojna dela koje je objavila *Propaganda Fide*.

3.0. "COLLECTANEA OM AD SKILLIGE SLAVISKE SPROG" (NKS 175 – 4°)

3.1.0. Rukopis Christiana Friedricha Temlera "Collectanea om adskillige slaviske Sprog" nalazi se pod tim imenom u Kraljevskoj biblioteci u Kopenhagenu pod signaturom: Ny kongelig Samling 175 – 4°. Radi se "малом бележнику", kako kaže Svane (1968: 275), koji "сведочи о његовом интересу за словенске језике и о његовој љубави према српскохрватском." Sveščica sadrži u svemu 60 strana, po paginacija (najverovatnije od strane bibliotekara) označava 34 strane. U ovom radu će biti navedena dvojna paginacija: P.L.D.G. [KB].

3.1.1. Rukopis o kome je reč Gunnar O. Svane (1993: 71) definiše kao "Записная книжка Темлера", i o materijalnom aspektu rukopisa daje sledeći opis:

Материал.

Бумага; 35 листов, 20 x 15,5 см. Может быть, бумага раньше была большего формата (как формат Иллирического словаря Темлера; ср. Gammel congeli Samling 2017 – 4°) и была обрезана на теперешний формат. 35 листов записной книжки охватывают несколько дополнительно вставленных или вклеенных бумажек и т. п. Разные водяные знаки (Pro patria (несколько вариантов), Vryheyт, Foolscap, Amsterdam) и марки (напр. JHonig & zoon), но все без года. Листы 29-33 представляют собой зеленоватую полутетрадь с маркой FS, может быть, датского происхождения.

Картонный переплет с надписью: *C. F. Temlers Collectanea om de slaviske Sprog, iscer det illyriske.*

3.1.2. Spis je napisan na latinskom i na nemačkom (latinicom i goticom), ali sadrži i delove napisane bosančicom i ćirilicom (v. 3.9.1.). Sastavljen je od 12 odeljaka koji se odnose na slovenske narode i jezike: [1] *Libri Slavonici*; [2] *Slavi*; [3]: [a] *Sorabi*; [b] *Sorabi*; [c] *Zorbig*; [4] *Sclavonische Sprache*; [5] *Historia de Slavicis gentibus*; [6] *Böhmische Sprache*; [7] *Polnische Sprache*; [8] *Litthyianische Sprache*; [9] *Psalm 66 (67)*; [10] *Wendische Sprache*; [11] *Glossarium Illyricum*; [12] *Ad Grammaticam Illyricum*.

3.2.0. "*Libri Slavonici*" (2-5; 7-10 [1-6])

3.2.1. Ovaj odeljak sadrži više bibliografskih jedinica koje tretiraju odnos Istočne i Zapadne Crkve, koje je Temler naveo u skraćenom ili potpunom obliku, a za skoro svako delo je zabeležio na kom je jeziku i pismu, tj. da li je "Croatice", "literis Glagoliticis et Cyrulicis", "Illyrice", "Hyllirico idiomate", ili pak "Italice".

3.2.2. Bibliografske jedinice koje Temler navodi:

Confessio orthodoxa Ecclesiae Orientalis, *characterè Cyrulico*, in. fol.

Germanicè sub tit. Liber Symbolicus Russorum, oder der grössere Katechismus der Russen. Frankf[urth]. 1727. 4°.

Reimmani Catal. Bbth. Syst. crit. Tom. I. p. 386. S. 391. Sg venditus liber vilipretio 12 grossor. v. Catal. Bbth. [...]. a. 1744 di vinditae p. 100 cf. Fortgrf. [...]. 1727. p. 845. I. Augustana Confessio cum apologia. Croatice, literis Glagoliticis et Cyrulicis impressa Tubingae, 1562. in 4°.

Liber Liturgicus Secundum ritum Ecclesiae Graecae, collectore Innocentio Ghizielja, Archimandrita Kihoviensi, approbantibus Joachino Patriarcha Moscuensi et Patriarcha Constantinopolitano. Impressus Kijoviae anno O. C. 7188. S. anno Christi 1680. die 28. Junii, imperante Czaru Feodor Alexiewicz. in 12.° c. figg.

Opusculum Fr. Pauli Posilowich, Hyllirico idiomate.

(°) (°) 8°.

Uberior explicatio doctrinae christianae, composita à Rob. Bellarmino, Illyricè versa per Jo. Tomeum Marnavitium. Romae, 1627. 8°.

De quatuor novissimis tractatus linguâ Slàvonica. Venet. 1628. 4°.

Confessio fidei, lingua Illyrica. Rom. 1630. 8°.

Directorium Sacerdotum, Illyricè. Rom. 1635. 8

Vita Jesu Christi et virginia Mariae, per Bartholomaeum Cassium. Rom. 1638. 8°.

Kalendar iz Missala Rimskoga i Spovidanie parve viere, Illyricè. Rom. 1640. 4°.

Ars benè moriendi, per Petrum Gaudencium, *Illyricè*. Rom. 1657. 8°.

Expositio Symboli apostolici, per eundem, *Illyricè*. ibid. 1662. 8°.

P. F. Stefano Marihi Istruttione di ben confessarsi, in lingua Illirika. In Padoa, 1703. 8°.

P. Divkovich Opus theologicum, morale et historicum, *Illyrice*. v. Fortis Reis. 1,91

3.2.3. Za neke od dela beleži svoj komentar, kao na primer za delo Pietra Mogile:

Quae Graeco idiomate vulgari primum contexta à Petro Mogila, et in Synodo Moldaviensi a. 1643. repurgata et confirmata, anno 1662. Graecè in Belgio, et a. 1695. Lipsiae cum nova versione Latina edita, postmodum Moscuæ in Coenobio J. Michaëlis in Linguam Russicam s. Slavonicam est conversa, et ibidem characterè Cyrulico impressa. Rara avis in temi set corvo rarior albo, etc cycno nigro!

3.2.4. Komentariše i za *Augustana Confessio cum apologia*:

Turpiter admodum se dat Reimmannus, Cat. Bbth. Syst. crit. Tom. II. p. 20. cum Chp. Hendreichii Pandeitas Brandenburg. recenseno, scriptorem hunc afferre quasdam versioneo librorum ait, certis loris ae tenporibus evitas, quae an unquam lucem adsphexerint, jure dubiton eruditi, c. g. Augusman Confessionem (ut imperitissimè pergit) *Croatyce mit Glagoniys*[...], in 4°. Item mit Liynt[...]

3.2.5. Iz Gignamijevog izdanja *Psaltira Davidovog* (Venecija 1683) prepisao je ceo predgovor bosančicom (sl. br. 3).

УАЛТНРА ДАВДА. *in fine legitur: Ad Barto-*
 маркова сына ꙗко мѣста марччанемъ Венеціа:
 сѣпсихася УАЛТНРА ꙗко въ лѣто 4711. ꙗко ꙗро-
 .женіа хвѣ. тисоуца ѿшесѣтъ ѿ тридесѣтъ.
 ѿ. Венеціа ꙗко
 того рѣди господина марко гниамн кннги ꙗ
 млетичне ѿмарччанн виде сѣне цркви ѿ-
 скоуданъ бжствнне кннги ѿнедоостѣтъ
 ѿнаблѣвше прѣде ѿродителѣи его воє-
 вода, Гюрга црковевѣка ѿ господина Божен-
 ари ѿ того рѣди прѣидѣ въ вѣнѣтскн
 грады ѿ вѣрѣтъ. старѣи кѣпарн. ѿродителѣ
 его бартоломеѣ ѿ сѣствн ѿна блѣднне мко
 ꙗко новѣтсе. старнхѣ писмена ѿ да
 ѿсплнѣтсе сѣне цркви разлнчннмн
 кннгамн ѿ того рѣди молн всѣхъ вѣсѣ по-
 мѣноунте господина марка въ мѣтвѣхѣ ѿ
 бартола гниамн маркова сына ꙗко мѣста зобомъ
 Венеціа ѿмарччанн. ѿ ꙗко господина марка
 поставлѣнъ бѣхѣ насѣе дело ѿсего рѣди молю
 всѣхъ вѣсѣ колѣнома касансе, ѿ дѣшею мнѣ
 сѣдѣю мко ѿше шо погрѣшнхѣ роуконо ѿли
 езѣкомъ ѿвѣн простнте накодѣн ѿвн проше-
 нне прѣимѣте ꙗко хѣ бгѣ въ днѣ. страшнаго
 соудѣ
 соудасн блсвенѣ бгѣ въ вѣкн ѿмннѣ поче-
 ше тнсѣтъ сѣе кннги. въ лѣто 4711.
 ѿ ѿше которн пожелнѣ сѣн кннги ѿ бре-
 щѣтн вароуце нстоѣч гнѣ марку гниамнѣ гнѣ
 де Венецін оу велнкомоу трнговнцоу.

Sl. br. 3: NKS 175-4*, 4-5 [3-4]: Temlerov prepis predgovora *Psaltira Davidovog*, Venecija: Gignami 1683.

3.2.6. U levom stupcu se nalaze Temlerove beleške za Gignamijevo izdanje:

proptesca D^{no} Marcus Ghinami, bibliöpola in Veneto imperis, *videno*, Sanctam Ecclesiam Vestiti theologicis libris, qui futicerent Prin-
 5 cipia Gjürga Tsthrino[e]wih et Domin
 6 et propterea in Veneta
 7. urbe paren
 8 tis Bartholoaei et
 9 antiqua Scripta et ut
 10 imperetur Sancta ecclesia variis
 11. libir et propterea rogonones vos, (ut) re-
 12. [...] Domini Marci in previbus et
 13. Bartholomaei Ghinami Marci filü in urbe [...]
 14 Venetiae negotiantia. Et à D^{no} Marco
 15. positu in [...] rogo
 16. omnes vos
 17 quondam si quid peccavit manu aut
 18. lingua, statim ignoscatis sicut cum et vos [...]-
 19. am accipihi à Christo Deo in orè tremendu

3.2.7. Za *Liber Liturgicus Secundum* sledi komentar koji se odnosi na jezik izdanja:

Liber Liturgicus Secundum ritum Ecclesiae Graecae, collectore Innocentio Ghizielja, Archimandrita Kihoviensi, approbantibus Joachino Patriarcha Moscuensi et Patriarcha Constantinopolitano. Impressus Kijoviae anno O. C. 7188. S. anno Christi 1680. die 28. Junii, imperante Czaru Feodor Alexiewicz. in 12.° c. figg.
 Dialecto, ut videtur, peculiari, à Rustico et magis adhuc à Slavonico S. Illyrico idiomate in multis abenate. Charactere Cyrilico quidam, si in plurimis locis ob literas male formatas, ob [...]. Scripturus inusitatur. Es ob voces incognitas lectu es intellecte [...].

3.3.0. "Slavi" (18-19 [10-11])

3.3.1. Veoma kratak odeljak koji sadrži tek dve bibliografske jedinice: "Slavi. Gundling. Henr. Auc. p. 152. S." i Eusebius "Hieronymus Stridonensis, num gente Slavus?", te prepis iz Petri Pauli Vergerii Justinopolitani, *De Urbe Justinopolitani: Gothi*, qui numi *Sclavi* dicuntur, insulam Caprarum ex propinquitate Latini nominis Caprae Coprum appellant, Graeco vocabulo, quod stercus, vel fimum significat. Let. Paul. Vergenii Justinopolit. de urbe Justinopoli, Tom. XVI. Murator. c. 240."

3.3.0.0. "Sorabi" (20-21 [11-12])

3.3.0.1. Temler je bio veoma zainteresovan za Lužičke Srbe i posvetio im je podosta prostora u svojoj beležnici. Prepisao je odlomke iz nekoliko dela koja se odnose na Lužičke Srbe, kao na primer:

Sala fluvius Turingos et *Sorabos* dividit – inter barbaras et feras nations ferè praecipui sunt Welatabi, Sorabi etc. Eginhart. de Vita et Gest. Caroli M. f. 7.
 Terra Sclavorum, quae dicitur *Rorabi*, Super Albiam fluvium. Eta Regino Chron. lib. II. S. 406. (*Sorabi*)
Sorabi Sclavi, qui campos inter Albim et Salam interjacentes incolunt, in fines Turingorum et Saxonum, qui eis erant contermini, praedandi causa ingresti. Ad a. 782. Annales Regum Francor. Pipini, Caroli M. & Ludovici, à quodam ejus aetatis Astronomo, Ludovici R. domestico, conscripti. Tom. Reuber. R. G. p. 24.

Terra Sclavorum, qui dicuntur *Sorabi*, et seivent Super Albim fluvium. Annal. Regum Francor. ibid. p. 35.

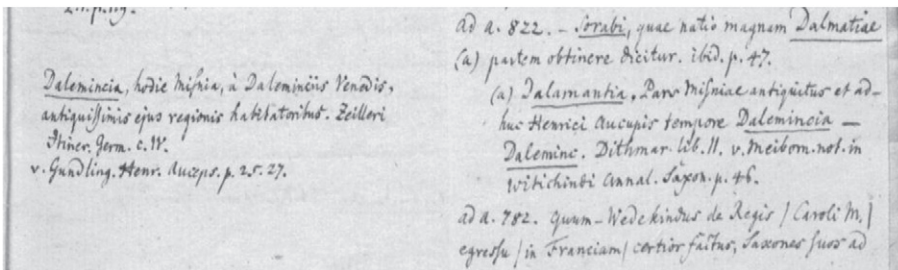
A.816 hycme transacta Saxones et orientales Franci expeditione in *Sorabos* Sclavos, qui dicto audience non erant, facere justii, imperata strenuè compleverunt, et contumacem audaciam non magno labore compresserunt: Nam *una civitate* [a] expugnata, quicquid in ea gente rebelle videbatur, sujectione promissa quievit. ibid. p. 41.

3.3.0.2. Pri kraju strane 20 [11] stoji sledeće objašnjenje za godinu 822 (v. sl. br. 4):

Ad a. 822. – *Sorabi*, quae natio magnam *Dalmatiae*

(a) partem obtinere dicitur. ibid. p. 47.

(a) *Dalmantia*. Pars Misniae antiquitus et adhuc Henrici Aucupis tempore *Dalemincia* – *Dalemini*. Dithmar. lib. II. v. Meibom. not. in Witichindi Annal. Saxon. p. 46.

Sl. br. 4: NKS 175-4°, 20 [11]: Fragment o Lužičkim Srbima

3.3.1.0. "*Sorabi*" (22-24 [12-13])

3.3.1.1. Takođe zapisi o Lužičkim Srbima:

Soravi.

[...]

Sorbi Plinio sunt gentes circa Moeotim, quas Dubravius scribit postea Lusatiam in Germania regionem occupâste. Haec haviè Lausnitz dicitur. Sed Syrbi ille habet, vitio forte exemplaris, aut typographi. Fidem cum Sorabis videntur. Abrah. Ostelii Synonymia Geographica, p. 295. a. edit. Antverp. apud Plantin. 1578. 4°.

Intra quos fines l: à flumine Tanai, ubis est finis alemanniae – et protenditur per vastissimao solitudines Bulgarorum usque ad paludes maertideo et fluvium magnum Danubium à meridie habens, ab orcesu terminum fluvium Albiae et ad aquilonem regna Scythiae: l olim plurima regna errant, labii tamen et linguae unius, seilicet Slavicae, sicut sunt Rutheni, Lithuanii – *Servii*, Bohemi, Katinthi, Pomerani, Cassubii, *Zorabes*, Moravi, Lusatii etc. Joh. Schiphower. Chron. Arihicomit. Oldenburg. Tom. II. S. R. G. Meibomii p. 128.

Australibus cis-Albianis, & post Hermundurorum veterum vel migrationem, vel excidium, huc (in Osterlandiam & terram Plisnensem, tractum inter Muldam et Salam) translates, Slavica gente *Sorabis*, quibus origines et cultura hujus regiunculae debentur in primis – Cestè pleaque loconim, oppidorum, vicorum et villarum intra Albim, Muldam et Salam nomina Slavicae linguae, qua hodieque

Vinidi, Bohemi, Moravi, Poloni, & adfines hisce populi loquuntur, propria sunt. Albin. Chron. Misn. tit. XI. non Germanicae, qua Hermunduri utebuntur. Tho. Reinesii Syntagma Inscriptt. antiquar. p. 64. Lips. et Frf. 1682. fol.

Limites Saxoniae veteris Caroli M. aetate, ad orientem Albi set Sala l: tractum enim superiorem à confluente ad Sudetos Montes, quem nunc Mysi et Voitlandi incolunt, Heneti, *Sorabi* eo tempore possidebant :-

David. Chytraci Saxonica. praef. x 6. a.

Certum est, ejusdem gentis, quam [...] Germani appellant, appellationes esse Henetos, Venetos, Venedos – Slavos – Servios et Sorabos, à Sarmatis veteribus nomen habentes ad Salame t Albim – Winitas et Winulos &cc. Idem lib. 1. p. 3.

A°. 927. Zog Henricus Auceps [...].

Chronica Tom. II. c. 12. p. 186.

Gens quoque Sclavorum Sorabi cognomina dicta, audaiter sumtis ubito proruperat armis, vicinas sibi Saxonum terras populando, atque Thuringorum foecundus Frugibus agros. Qui medias Sorabi terras camposque jacentes Inhabitant inter fluvios; Hinc volvitur amnis, qui Sala nomen habet, fluit Albia latior inde.

[...]

Ast ubi Sclavorum Carolo Sunt cognita gesta, Protinus illorum reprimendos censuit ausus. Annales de Gestis Cavoli M. Pöetae Anonymi, ad a. 782. Indict. W. apud Boecler. Scriptor. Rerum Germ. cum Aen. Sylvii Histor. Friderici III. edit. Argont. 1685. f. p. 10. Wilbertus, Soraborum et Vandalorum praeco a. 1008. Henr. Oraci Nomenclat. p. 149. V. Gundlingii Henricus Auceps. p. 27. 170. sgg.

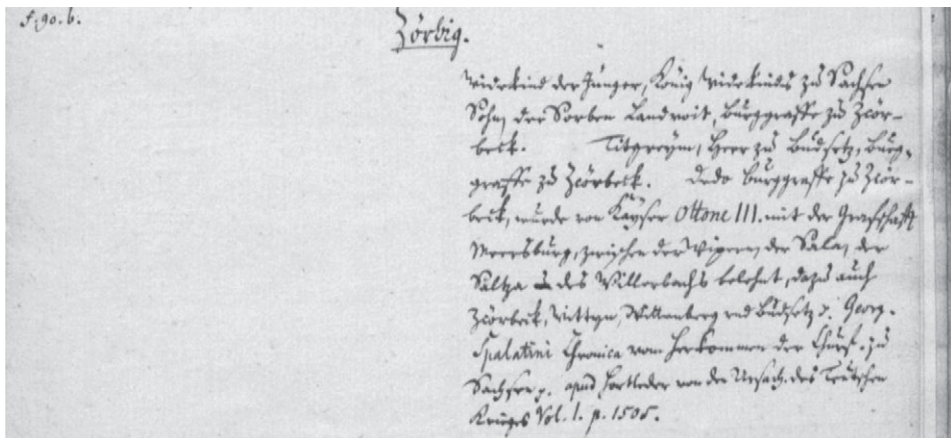
Sorabi, gens Slavica, quae olim Ostlandiam, sive terram Orientalem Misniae tenuit, - Hos inter Salem et Albim habitans Carolus M. opressit. Althamer. in Taciti Germaniam.

Sub Flingis ex utraque parte Albis degebant Calucones, ubi nunc est Hertzberg, et pars Misniae circa Zerbit. Bilib. Birkheimer. Locor. jur German. Explicatio. T. I. Schard. f. 86. b.

Nihil Vandalis ac Vendis practer nominis tantum consonantiam quondam unquam commune fuit, licet Vorubi (l. Sorabi) Vilzi, Vendi ac reliquae Slavorum gentes à Vandalis derelictam occupaverint terram. Birkheimer. 1. c. f. 90. b.

3.3.2.0. "Zorbig" (24-26 [13-14])

3.3.2.1. I ovaj odeljak takođe bibliografske jedinice i beleške o Lužičkim Srbima (v. sl. br. 5).

Sl. br. 5: NKS 175-4°, 24 [13]: Fragment o Lužičkim Srbima

3.4.0. "Sclavonische Sprache" (30-32 [16-17])

3.4.1. U ovom odeljku Temler navodi dela koja se odnose na slovenske jezike:

In brav. Hist. Bohem. lib. I. p. [...] lib. I. p. 7. a) J. G. Aredowski Sacra Moraviae Historia, s. Vita SS. Cirilli et Methudii. Solistaci, 1710. 4°. Bbth. Reimmana. p. 32. Öefol. T. I. rer. Boic. p. 454. b. 784. b.

Herberstein Rer. Moscov. Comm. p. 1. Sg.

Waterlano's Athanasian Creed. p. 94.

de Methodio Episcopo, Oraci Nomencl. p. 101. [...]

[...]. 1693. p. 153.

Mart. Quiatervii de Rozicze Lib. de Utilitate Linguae Slavonicae. Regiomonti, 1569. 4°.

Kohlil Introd. in Hist. liter. Slavor. p. g.

P. C. Kirchmajeri Disp. de Origine, Jure et utilitate Linguae Slavonicae. Viteborg. 1697. 4°.

Adami Bohorizh de Latino – Cariolana literatura, unde Moshoviticae, Rutenicae, Polonicae, Boemicae et Lusaticae Linguae cum Dalmatica et Cromatica cognatio deprehenditur. Witteberg. 1584. 8°.

Grammatica Sclavonica. Vilnae, 1516. 8°. [...] Hyde

Cat. Bbth. Bodlej. P. II. p. 150. a.

Lexicon Symponeum pro ling. Graec. Lat. Germ. Et Sclavonica. Basil. 1537. 4°. Hyde Bbth. Bodlej. P. I. p. 398. b.

Hieron. Megiseri Dictionarium W. Linguarum, viz. Germanicae, Lat. Illyriciae (quae vulgo Sclavonica appellatur) et Italicarum. Graecii, 1592. 8°. Draudii Bbth. Lat. p. 979.

Hyde Cat. Bbth. Bodlej. P. I. p. 398. b.

Dictionarium Linguae Latinae, Italicarum, Germ. Dalmaticarum et Ungaricarum. Venet. 1595. 8°. *maj.

recusum ibid. sub tit. Dictionarium quinque nobilissimarum Europae Linguarum, Latinae, Italicarum, Germ. Dalmaticarum et Ungaricarum. 1597. 4°. Draud. lic. pag. 977.

*Hyde Cat. Bbth. Bodlej. P. I. p. 399. b. (vidi librum)

Petri Lodereckeri Dictionarium VII. Linguarum, Lat. Ital. Dalmat. Bohem. Polon. German. et Ungaricarum, cum cujuslibet Linguae repertorio. Prag. 1605. 4°. Draud. l. c.

[...]

Abrahami Frenclii de Originibus Linguae Sorabicae Liber I. + Budissin. 1693. 4° pagg. 238.

*in quo vocabula Strabica, quae materialiter et formaliter Ebraca sunt, exponuntur [...].r.

Libri II. caput I. in quo vocabula Sor.ca, quae per metathesia Ebraca sunt exponuntur. Sittav. 1694. 4°. à p. 240. ad p. 427.

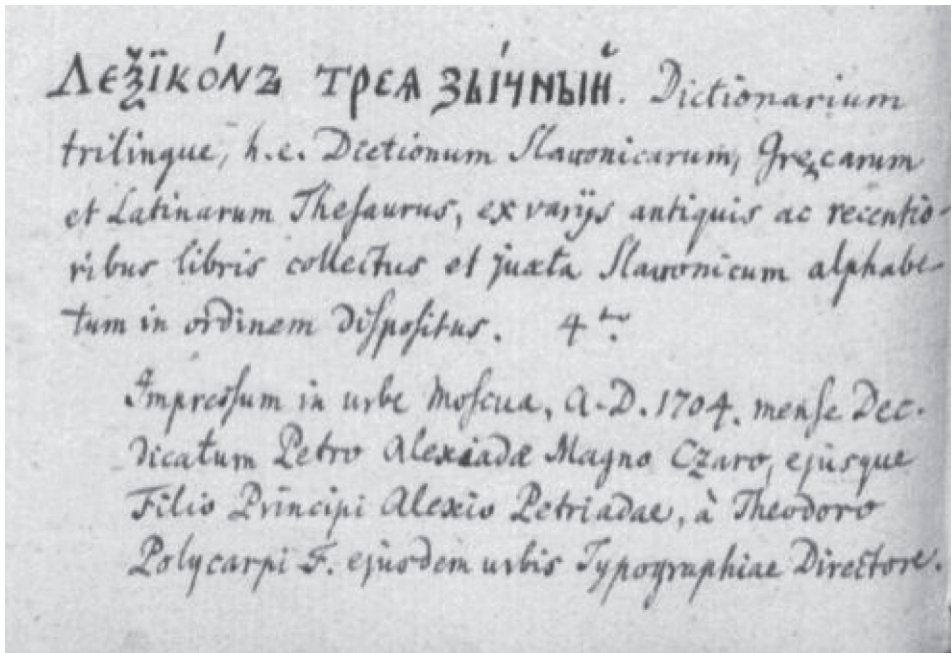
Libri II. caput 2. in quo voc. Sor.ca, quae per Antistoechon Ebraca sunt, exponuntur. ibid. 1695. 4. à p. 423. ad p. 838.

Libri II. caput 3. in quo voc. Sor.ca, quae per Aphaeresin, Syncopen et Apocopen Ebraca sunt, exponuntur. Ibid. 1696. 4°. inde à p. 839-934.

plura non prodierunt.

[...] p. 440. [...]

3.4.2. Temler navodi i bibliografsku jedinicu: *Dictionarium Trilingue, hoc est dictionum Slavonicarum, Graecarum et Latinarum Thesaurus* (Moskva: 1704) koju je prepisao (sl. br. 6):

Sl. br. 6: NKS 175-4°, 31 [17]: Bibliografska jedinica *Dictionarium Trilingue, hoc est dictionum Slavonicarum, Græcarum et Latinarum Thesaurus*

3.5.0. "Historica de Slavicis gentibus" (33 [18])

3.5.1. Ovaj odeljak o istoriji slovenskih naroda sadrži samo dve odrednice:

Mauri Orbini Regnum Slavorum.

Jo. Chp. de Jordan Opus Chronologico-Geographico-Historicum de Originibus Slavicis. Viennæ, 1745.

3.6.0. "Böhmische Sprache" (34-36 [18-19])

3.6.1. Odeljak o češkom jeziku. Sadrži sledeće odrednice:

[...] P. 1. f. 242. b.

Thom. Reschelii Dictionarium Latino-Bohemicum, ex Pet. Dasypodii Dictionario concinnatum. Olomuc. 1560. Ejusd. Dictionarium Bohemico-Latinum. ib. 1562. 4°. Bbth. Menz. P. II. p. 344.

v. p. sg.

Georgyii Nicolai Grammatica Boëmica. Praga per Joan. Gitzinum, 1569. 8°. Cum Canticis Sacris, Le gibus et Civilitate morum, Bogem. Lat. et Germ. Spachii Nomenclat. philos. p. 56.

[...] zur Böhemischen Spachfr. Prag, 1577. 8°.

Grammatica, Vovanularium et Catechismus Bohemicè, Germ. et Lat. Prag. 1580. 8°. Hyde Cat. Bbth. Bodlej. P. I. p. 300.

Thom. Reschelii Dictionarium Latino-Bohemicum. Olomuc. 1560. 4°. Bect. Cat. Bbth. Frf. p. 384. bbth. Theod. Hafnei p. 223.

Dan. Adami a Weleslavina Lexicon Latino-Bohemicum. Prag. 1579. 4°. Bect. Cat. Bbth. Frf. p. 3.

Ejusd. Sylva quadrilinguis Bihem. Lat. Graec. Germ. ib. 1598. 8°.
 Lexicon Bohemico-Germanico-Latinum. Prag. 1586. 8°. Hyde Cat. Bbth. Bodlej. P. I. p. 398. a.
 [...] Böhmischer Lexicon. Prag, 1598. 4°. [...]. Hoffmann. P. II. p. 232.
 Jo. Amos Comenius [...] a. 1656. in [...] Thesaurus linguae Bohemicae [...]. 1728. p. 284.
 [...] Dictionarium, [...]. Prag, 1700. 4. Bbth. Gramm. p. 339.
 Chp. Cellarii Liber memorialis, cui Hungaricum et Bohemicum interpretationem adjecit Matth. Bel. Norrib. 1719. 8°.
 [...] 1594. 4°. Bbth. Seidel. 4°. A a 2. b.
 [...] Bbth. Seidel. l. c.

3.7.0. "Polnische Sprache" (38-40 [20-21])

3.7.1. Odeljak o poljskom jeziku:

J. F. Malczowski [...] zur Polinischen Sprachr. Riga, 1680. 8.
 Eman. Alvari Grammat. Lat. Polonicae libri III. Brunsberg. 1604. 8. Becman. Cat. Bbth. Frfurt. p. 14.
 Polnisch und deutsch Vocabularium und [...]. 1577. 8.
 Polnisch Vocabul. [...]. 1607. 8. Bbth. Reimman. p. 471.
 Jerem. Roteri Clavis Linguae polonicae et germanicae *Jantzig, 1646. 8°.
 * [...], 1616. 8°.
 S. Balthasaris Typi declinat. et conjugatt. Latino-Polonicarum. Elbing. 1654. 8°. Bbth. Reimann. p. 471.
 Jo. Rhenii Donatus Lat. Germ. Polon. Dant. 1664. 8°.
 Sigism. Konczewitz Kotzer [...]. Ibid. 1668. 8°.
 Polnische und deutsche Grammatica. [...], 1699. 8°. Bbth. Reimmann. p. 476.
 M. G. Dobratzki Polnische [...] s. l. et a. 8°. Ibid.
 Polnisch und deutsche Grammatica. Psnan. 1699. 8°. Bbth. J. A. Fabric. P. I. p. 318.
 Lexicon Latino – Germanico – Polonicum, per J. Murmelium, Cracov. – 8°. Hyde Cat. Bbth. Bodlej. P. I. p. 399. b.
 Joann. Maczinski Lexicon Latino – Polonicum. Regiom. 1564. fol.
 Gregorii Capii Thesaurus Polono-Latino-Graecus. Cracov. apud Caesarium, 1621. fol. ibid. 1644. fol.
 Ejusd. Synonyma, seu Dictionarium Polono-Latinum. Cracov. 1647. 8°. Bbth. Muhl. p. 14.
 Nomenclator Lat. Germ. Polonicus. Thorunii, 1591. 8°. Draudii Bbth. Lat. p. 1046.
 Balth. Andr. Fontani Lexicon IV. Lingg. Lat. Germ. Polon. et Graec. Gedani, 1613. 4°. Bbth. Gramm. p. 339.
 recus. ib. 1624. 4°. Bbth. J. A. Fabric. P. I. p. 287.
 Dasypodius Catholicus, S. Dictionarium Lat. Germ. Polonicum. Dantisci, 1642. 4°. Bbth. J. A. Fabric. I. c.
 Anon. Onomasticum, Grammatica et Proverbia Polonica, Germanicè explicata.
 Jo. Mathesii Vita Christi in linguam Polonicam versa. (°) 1596. fol. Uffennbach Cat. T. II. p. 641.
 Hexaglosson Dictionarium. Varsav. 1646. 8°. Bbth. Hoffmann. P. II. p. 239.
 Nicol. Volckmari XL. Dialogi, Polnisch und deutsch zur [...], 1612. 8.
 Dantzig, 1643. 12°.
 It. Germ. Polon. et Latinè, per Balthas. Kannengicsser. ibid. 1641. 8°.
 per eund. Elbing. 1663. 8°.
 Dantzig, 1693. 8°. Bbth. J. A. Fabric. P. I. p. 317.318.

J. Amos Comenii Janua Lingg. Gr. Lat. Polon. Germ. Dantisci, 1643. 8°.
 Vestibulum Lat. Germ. Polonicè. Elbing. 1661. 8°. Bbth. Fabric. l. c. p. 318.
 D. G. C. H. Flores trilingues, S. Sententias Lat. Germ. Polonicae. Gedani, 1702. 8°.
 Bbth. Fabric. l. c.
 N. Lucae Brzewickii Synonyma Latina, it. Promtuarium Latinum, c. interpret. Colonica.
 Cracov. 1645. et 46. 12°. Bbth. Fabric. l. c.
 Matth. Guttheters Dobracki [...] epistolae Germ. Polonicae. Elbing. 1672. 8°.
 Zywoty Świętych z Naukami Doctorow Koscielnych, nakazdy, dzien przezcaly Rok na
 boznie, à Krotko opisane. W Krakowie, 1653. 12°. /: Vitae Sanctorum, cum doctrinis
 Doctorum Ecclesiasticorum. /

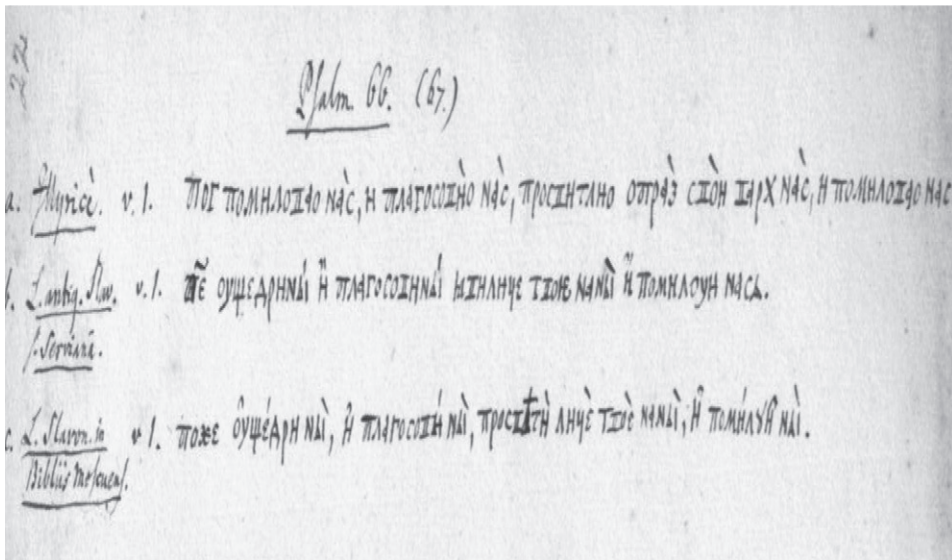
3.8.0. "Litthyanische Sprache" (41 [22])

3.8.1. Odeljak o litvanskom jeziku, sa samo dve bibliografske jedinice:

Compendium Grammaticae Lithuanicae, per Theodorum Schulzen. Regiomonti, 1673.
 12°. Bbth. Jordan. p. 1.
 Vocabularium Lithuanico-Germanicum & Germ. Lithuanicum, [...], 1730. 8. Bbth.
 Hoffmann. P. II. p. 234.

3.9.0. "Psalm 66. (67)" (42 [22])

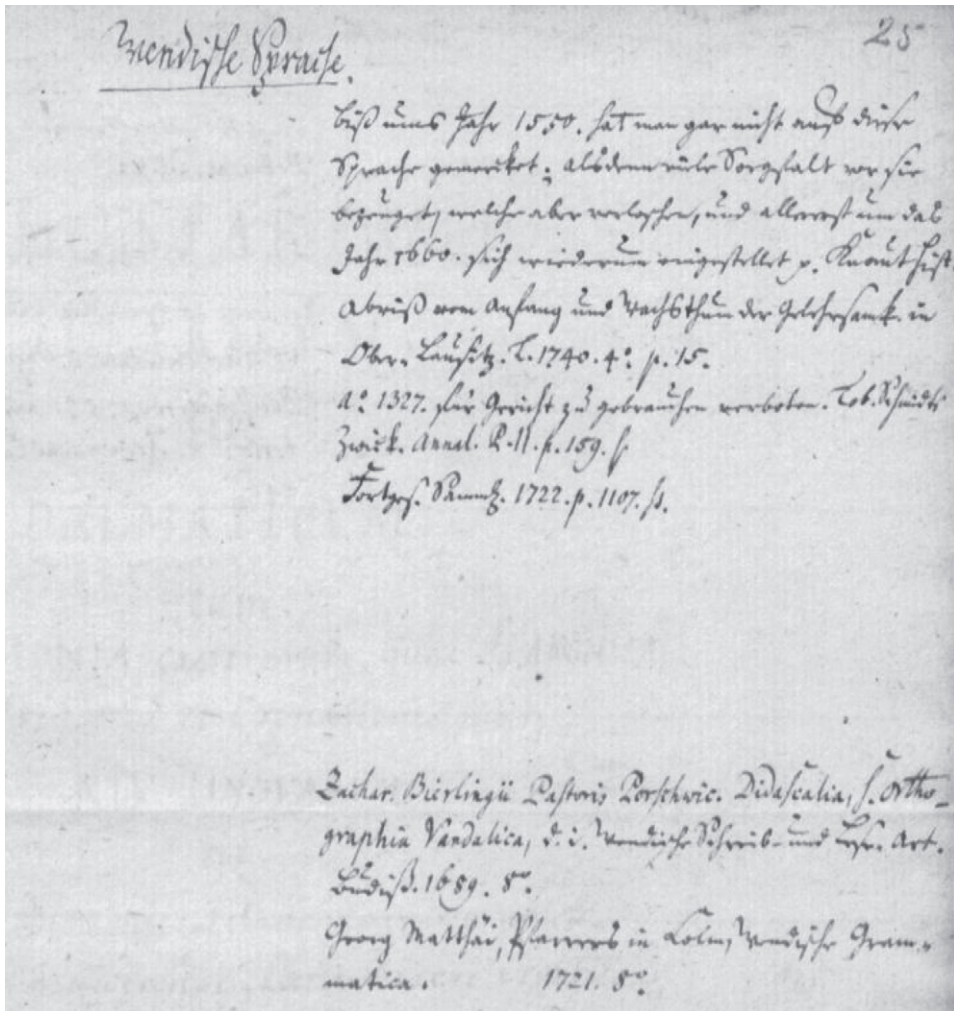
3.9.1. Na ovom mestu se nalazi Psalam 67: 1, 2 naveden bosančicom na "ilirskom" (*Illyricè*), zatim na "staroslovenskom ili srpskom jeziku" (*L[ingua] antiq[ua] Slav[ica] s[eu] Serviana*) i na "slavonskom jeziku moskovske Biblije" (*L[ingua] Slavon[ica] Biblii Moscuens[is]*) (sl. br. 7).

Sl. br. 7: NKS 175-4°, 42 [22]: Psalam 67: 1, 2

3.10.0. "Wendische Sprache" (48-49 [25-26])

Odeljak u kome je navedeno pet jedinica koje se odnose na vendski jezik (sl. br. 8).

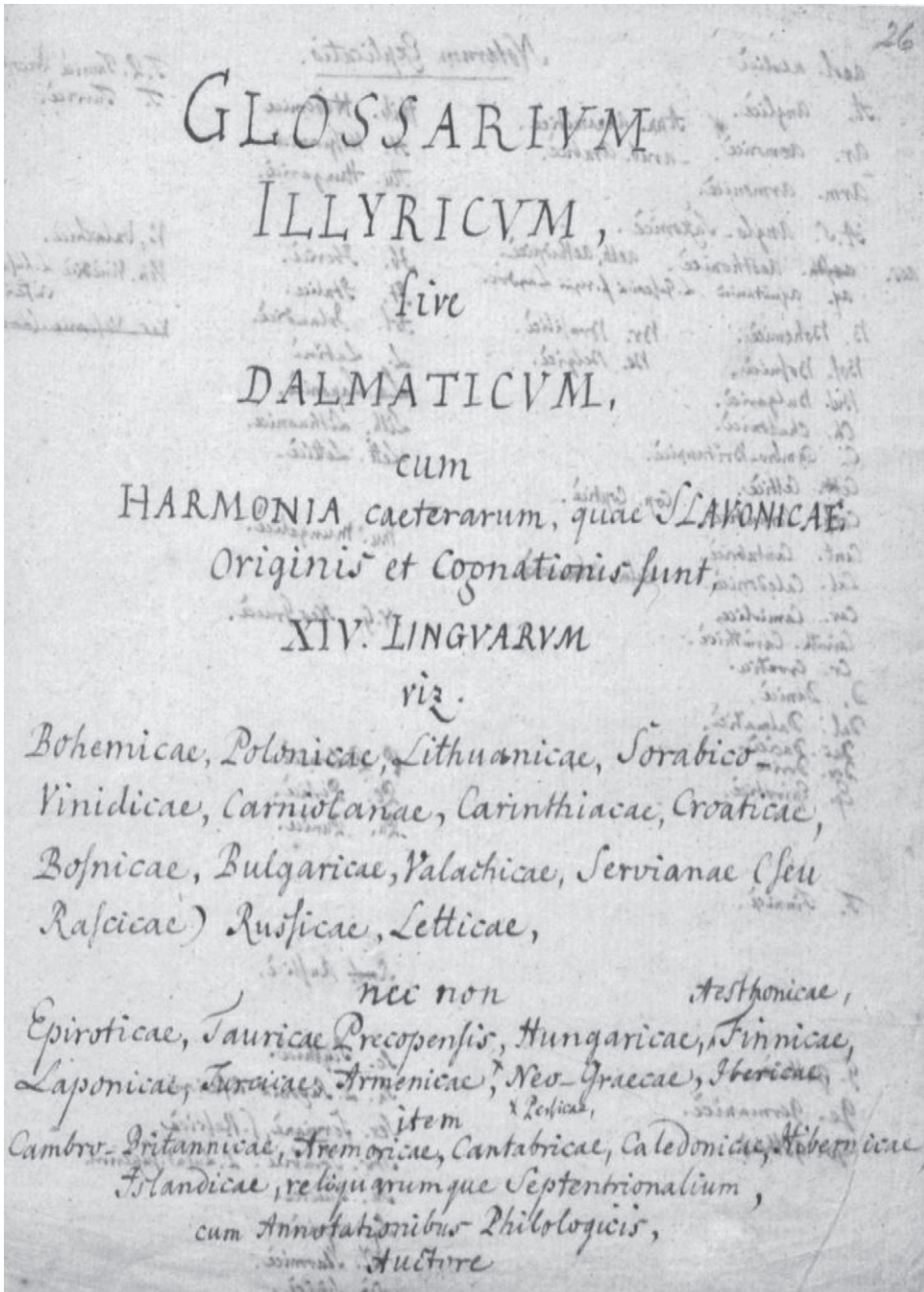

Sl. br. 8: NKS 175-4°, 48 [25]: Beleške za vendski jezik

3.11.0. "GLOSSARIUM ILLYRICUM sive DALMATICVM" (50-51 [26])

3.11.1. Ovo (sl. br. 9) bi mogao biti, kako navodi Per Jacobsen (1970: 251-252), "ein Entwurf für ein Titleblatt des Wörterbuchs, *Glossarium illyricum sive dalmaticum*. Möglicherweise hat Temler eine Herausgabe seines Wörterbuchs vorbereitet", ili kako je istakao na drugom mestu (Jakobsen 1984: 62), "нацрт насловне стране "Glossarium illyricum sive dalmaticum", што показује да је можда спремао штампање свог речника и да употребљава назив илирско-далматински за савремени српскохрватски језик како и предлаже у свом чланку о илирским и келтским језицима."

3.11.2. Gunnar Svane (1993: 71) definiše stranu 26 (sl. br. 9) dotičnog spisa kao "каллиграфированный набросок заглавного листа, предназначенного для Иллирического словаря Темлера".

Sl. br. 9: NKS 175-4°, 50 [26]: Moguća naslovna strana Temlerovog ilirskog rečnika

3.11.3. Svane (1968: 276) naglašava: "Темлер у овом наслову наводи преко 30 језика што нам показује његову личност и ученост и обиман карактер његовог лексикографског рада."

3.11.4. На следећој страни (51 [27]) налази се "*Notarum Explicatio*" – beleška која objašnjava skraćenice za pojedine jezike, a koja, kad se uporede nazivi jezika navedeni u Temlerovom ilirskom rečniku, potvrđuje da je reč upravo o naslovnoj strani dotičnog Temlerovog rečnika.

3.12.0. "*Ad Grammaticam Illyricam*" (52-56 [27-32])

3.12.1. Per Jacobsen (1984: 63-65) zaključuje da se verovatno radi (sl. br. 10) о нацрту српскохрватске морфологије која је требало да служи као увод речнику.

У парадигми именица налазимо примере из сва три рода: *земља*, *зламение*, *небо*, *приатељ*, *иезик*, *бог*, *болест* и именице са наставком *-ост*. У придевској парадигми налазимо: *добар* односно *добри*, *велик* и *бољи* у сва три рода и у једнини и у множини. Од глагола имамо парадигме само глагола *љубити* и то у презенту, имперфекту, перфекту, плусквамперфекту, футуру и у императиву.

У речима са деклинацијом Темлер оперише са 8 падежа: *Nominativ*, *Genitiv*, *Dativ*, *Accusativ*, *Vocativ*, *Ablativ*, *Locativ* и *Sociativ* у споменутом редоследу. Аблатив је свуда једнак са генитивом; по латинској граматичкој традицији Темлер је задржао аблатив у морфолошком систему и тако разликовао посесивно од аблативног значења српскохрватског генитива. Његов социатив једнак је инструменталу, тј. означава и чисто прилошки падеж и падеж уз предлог. Тако именску и придевску парадигму можемо свести на седмопадежни систем сличан систему данашњег стандардног српскохрватског језика. Одступања од данашње норме именица и придева у једнини скоро и нема. Такве идеалне парадигме имамо у речи *земља* која се у једнини мења *земља*, *земље*, *земљи*, *земљу*, *земљо*, *земљом*, *земљи* или у речи *зламение* која се мења: *зламение*, *зламениа*, *зламениу*, *зламение*, *зламение*, *зламением*, *зламениу*. У мушком роду аутор очигледно не прави разлику између живог и неживог него генералије други падеж и код именица и код придева.

У множини, пак, налазимо извесно колебање. Поред наставка *-а* у другом падежу именица налазимо *-ах* као варијанту; облици трећег падежа су *земљим* и *приатељем*; у шестом падежу имамо *земљама* али и *водама*, *иезицима* и *боговима* али и *пратељима*. Седми падеж је бележен само код именица женскога рода: *земљим*.

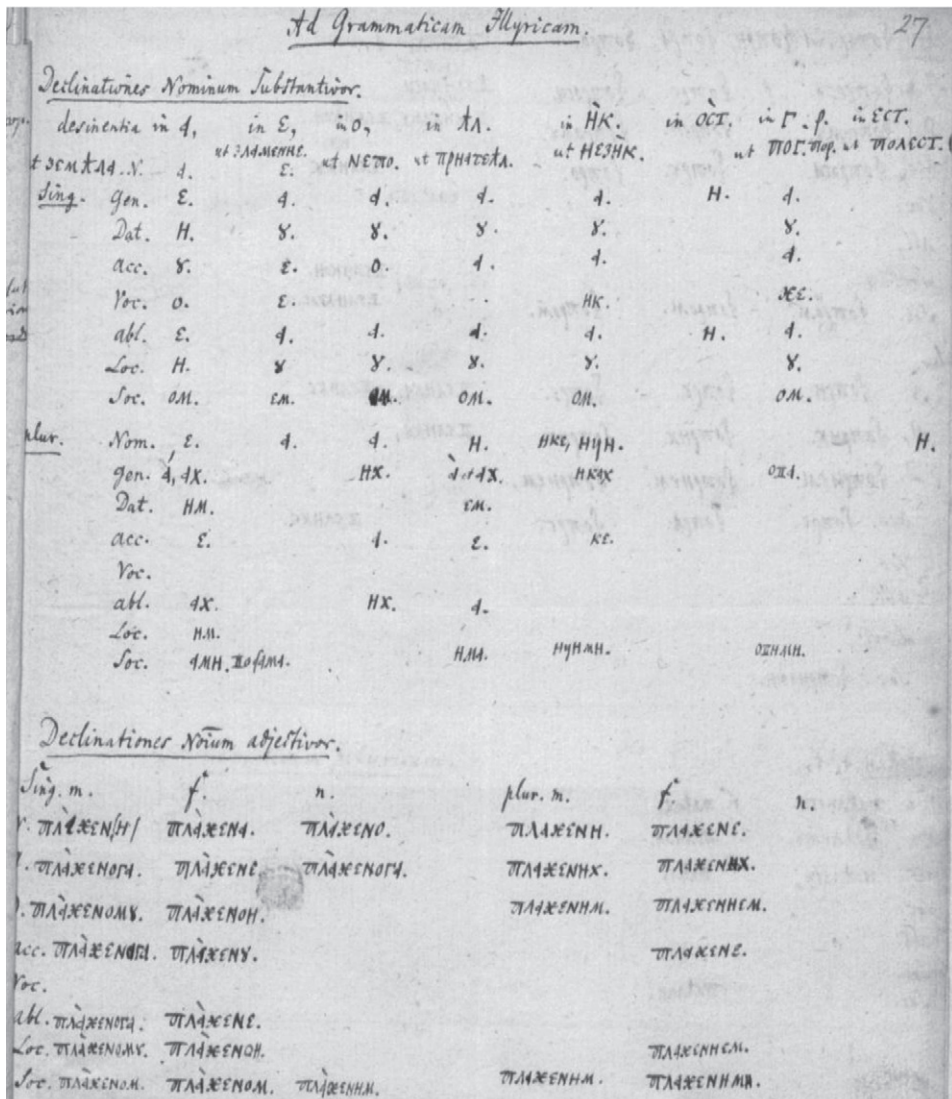
У придевској парадигми налазимо разлику између кратких и других облика у првом падежу мушкога рода једнине *добар* односно *добри* а у косим падежима генерализовани су знаменички наставци. У множини имамо *-ие-* као формант у трећем и шестом падежу док је формант *-и-* у другом: *добрим* односно *добрими* према *добрим*.

Једини глагол у нацрту је глагол *љубити* – у индикативу и у императиву. По латинској традицији наведени су, поред презента и имперфекта и плусквамперфект и футур иако нису морфолошка времена, а аорист и перфект наведени су под префектом будући да латински није имао аорист.

Иако је глаголски систем у Темлеровом нацрту представљен врло скромно, облици који су стварно наведени сасвим су модерни и одговарају скоро у потпуности данашњим нормама – чак налазимо чисто говорну форму помоћног глагола *хтети*: *ћес* уместо *ћеш* (*ти ћес љубити* и *љубићес*, *љубитићес* у футуру). [...]

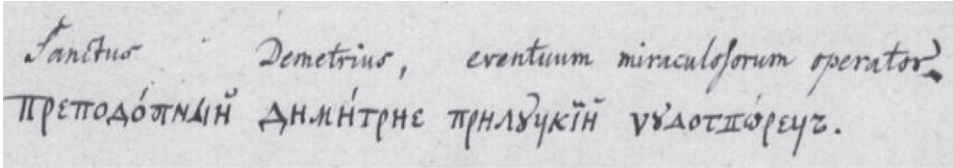
Његова морфологија је [...] скоро чист опис народног језика централног подручја који је данас основица књижевног језика. Изузмемо ли извесна колебања у 3, 6. и 7. падежу множине, имамо, углавном, падежни систем који одговара данашњим нормама, а као што смо видели, глаголски облици у нацрту одговарају сасвим стандардном језику.

Наравно, реч је само о нацрту – и то врло оскудном нацрту – који вероватно представља прве ауторове кораке ка опису морфолошке структуре српскохрватског језика. Не треба заборавити да нема никаквих објашњења уз парадигме. Изледа да је овај Темлеров рад прекинут већ у првој својој фази. Зато, оно што ваља истакнути није обим рада, него ауторове претензије да опише народни језик и то ортографијом која одговара модерним схватањима.

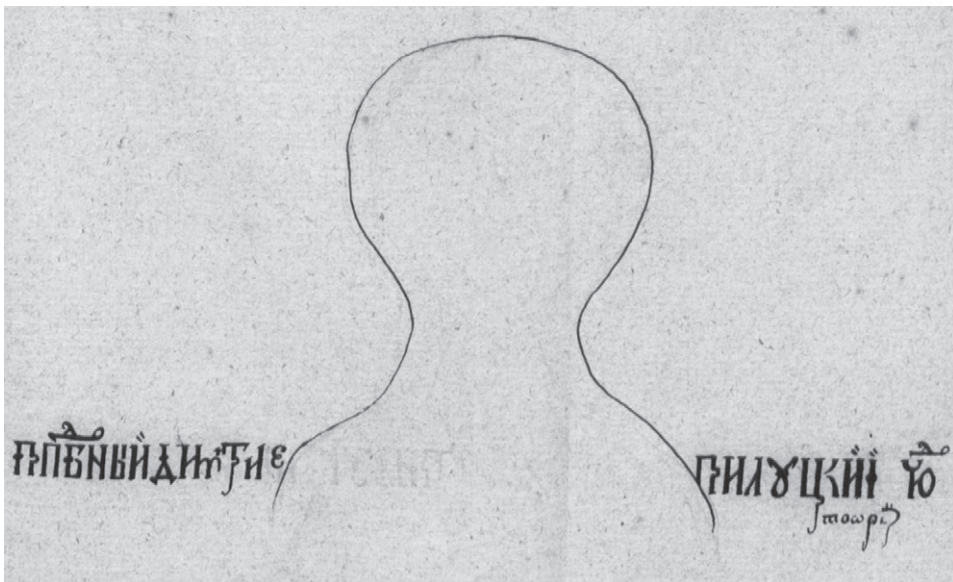
Sl. br. 10: NKS 175-4°, 52 [27]: Ad Grammaticam Illyricam

3.13.0. Na kraju rukopisa, tačnije na str. 57 [33] nalazi se natpis na latinskom: "Sanctus Demetrius, eventuum miraculosorum operator" i njegov prevod bosančicom (sl. br. 11), zatim još nekoliko reči bosančicom (58-59 [34]).

Sl. br. 11: NKS 175-4°, 57 [33]: Natpis "Sanctus Demetrius"

3.14.0. Na kraju (60) se nalazi jedna kontura za koju Svane (1993: 72) smatra da je "(вклеенном) нарисован контур святого с иконы (?)" i koja nosi natpis "Prepodobni Dimitrije Pilučki čudotvorec" (s.l. br. 12).

Sl. br. 12: NKS 175-4°, 60: Kontura ikone sveca (?)

3.15.0 Na osnovu gore priloženih elementata rukopisa mogu se izvesti nekoliko zaključci:

3.15.1. Rukopis je nedovršen, pa se na osnovu raspoloživog materijala može zaključiti da je Temlera zanimala Ilirija, ilirski jezik, odnosi između Istočne i Zapadne Crkve, ali i Lužički Srbi kojima posvećuje prilično pažnje.

3.15.2. Moguće je videti da je Temler konsultovao više biblioteka i kataloga biblioteka, kao *Bodleiana*, tj. Bodelian Library koju je verovatno Temler lično posetio kad je bio u Oxfordu, zatim *Georg. Draudii Bibliotheca Exotica sive Catalogus Officinalis Librorum Peregrinis linguis usuabilis scriptorum* (1610), *Catalogo Bibliothecae Francofurtanae* (1706), *Jo: Alberti Fabrici Bibliotheca Latina, sive notitia auctorum veterum latinorum* (1728), *Bibliotheca Uffenbachiana universalis, sive Catalogus librorum* (1729), *Schediasma de Jacobi Friderici Reimmanni catalogo systematico-critico* (1732), *Bibliotheca Grammiana* (1748), *Vogtii catalogo librorum rariorum* (1754).

3.15.3. Ako se uporede bibliografske jedinice koje se pojavljuju u rukopisu sa spiskom Temlerovog kataloga knjiga (Svare 1781), moguće je uočiti da se nekoliko jedinica iz rukopisa pojavljuje i u katalogu: *Uberior explicatio doctrinae christianae, composita à Rob. Bellarmino, Illyricè versa per Jo. Tomeum Marnavitium* (1627); *Vita Jesu Christi et virginia Mariae, per Bartholomaeum Cassium* (1638); *Kalendar iz Missala Rimskoga i Spovidanie parve viere* (1640); *Ars benè moriendi, per Petrum Gaudencium* (1657); *Expositio Simboli apostolici, per eundem* (1662).

4.0 ZAKLJUČCI (I PRETPOSTAVKE)

4.1. U radu su uzeti u razmatranje podaci o životu i radu danskog funkcionera i kolekcionara knjiga Christiana Friedricha Temlera (1.0, 2.0), te rukopis Temlerove beležnice "Collectanea om adskillige slaviske Sprog, især det illyriske" koja se nalazi u Kraljevskoj biblioteci u Kopenhagenu, pod signaturom: Ny kongelig Samling 175 – 4° (3.0).

4.2. S obzirom da je nedovoljno poznato obrazovanje Christiana Friedricha Temlera (1.1.0; 2.2.0), kao i činjenica da o Temlerovom boravku u Carigradu ne postoji dovoljno podataka koji bi potvrdili da je Temler upravo u Carigradu mogao naučiti ilirski jezik (2.9.1), ostaju nepoznati razlozi Temlerovog interesovanja za slovenski svet, a posebno ilirski, kao i način na koji je mogao naučiti ilirski jezik.

4.3. Ako se uzme u obzir Temlerov ilirski rečnik koji je napisan bosančicom (2.5.0 -2.5.4), Temlerova beležnica koja je predmet ovog rada (3.0), kao i katalog Temlerove biblioteke (2.1.0), nameće se pretpostavka da je Temler mogao naučiti "ilirski" jezik u dodiru sa bosanskim franjevcima, no svakako ostaje nepoznato gde je to moglo biti.

4.4. Sam rukopis "Collectanea..." (3.0), koji predstavlja Temlerovu beležnicu o slovenskim narodima i jezicima i koji potvrđuje Temlerovu veliku erudiciju i poznavanje stranih jezika, sadrži neke od bibliografskih jedinica koje se pojavljuju u Temlerovom katalogu knjiga (3.15.3).

4.5. Dodatne Temlerove beleške (up. 3.2.3, 3.2.4) za pojedine bibliografske jedinice upućuju na pretpostavku da je moguće da se radi o beležnici koja je trebalo da posluži za jedno veće delo, možda povest Slovena i slovenskih jezika, što bi bilo sasvim u duhu Temlerovog vremena.

LITERATURA

[A n o n i m.]. 2011. *Samlere fra Denmark*. Memphis: Books LLC.

A d e l u n g, Johann Christoph. 1809. *Mithridates, oder, Allgemeine Sprachkunde mit den Vater unser als Sprachprobe in by nahe fünf hundert Sprachen und Mundarten II*. Berlin: in der Vossischen Buchhandlung.

B e c k, Adolf, Schneider, Karl Ludwig, Tiemann, Hermann, Gronemeyer, Horst, Hopker-Herberg, Elisabeth, Hurlebusch, Klaus, Hurlebusch, Rose-Maria, Riege, Helmut. 2003. *Klopstock Briefe 1759-1766. Band I: Text. Friedrich Gottlieb Klopstock Werke und Briefe: Historisch-Kritische Ausgabe*. Berlin: de Gruyter.

B o g e n g, G. A. E. 1922. *Die großen Bibliophilen: Geschichte der Büchersammler und ihrer Sammlungen. III*. Leipzig: Verlag von E. A. Seemann.

B o g e n g, G. A. E. 2011. *Die großen Bibliophilen (Leipzig 1922). Register bearbeitet von Johannes Saltzwedel*. Hamburg: Nabu Press.

B r i c k a, Carl Frederik. 1903. *Dansk biografisk lexicon: tillige omfattende Norge for tidsrummet 1537-1814. Bind XVII. Svend Tveskjæg – Tøxen*. Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn).

B r u n n, Chr. V. 1877. *Bibliotheca danica. Systematisk Fortegnelse over den danske litteratur fra 1482 til 1830*. Kjøbenhavn: Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

B u h l e, Joh. Gottlieb. 1795. *Literarischer Briefwechsel von Johann David Michaelis*. Leipzig: in der Weidmannschen Buchhandlung.

D a l g å r d, Sune. 2005. *Kanslere og Kancellier især "tyske" i Danmark og Holsten hen imod Enevælden*. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.

D o b r o w s k y, J. 1796. *Litterarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften im Jahre 1792 unternommen Reise nach Schweden und Rußland*. Prag: bei J. S. Calve.

D o b r o w s k y, J. 1814. *Slovanka*. Prag: In der Herrlschen Buchhandlung.

D o d g e, Daniel Kilham. 1890. "A Bibliography of Danish and Swedish Dictionaries, together with a Brief Account of Danish Lexicography". *PMLA*. 5/4, 279-310.

E a t o n, J. W. 2015. *The German Influence in Danish Literature: The German Circle in Copenhagen 1750-1770*. Cambridge: Cambridge University Press.

E r i c h s e n, John. 1786. *Udsigt over den gamle Manuscript-Samling i der store Kongelige Bibliothek (Kiöbenhavn 1786) Kopenhagen, auf Kosten des Verf.: Udsigt over den gamle Manuscript-Samlingi det store kongelige Bibliothek. Ved John Erichsen, Deputeret i Rentekammeret, Conferentsraad, og Bibliothecarius ved det store kongelige Bibliothek 1786. gross 8° 140 S. Kiöbenhavn: Møller*.

G a j, Ljudevit. 1839. "Tko su bili Iliri". *Danica ilirska*. 15/V, 13/IV, 58-59.

G l e b e – M ø l l e r, Jens. 2005-2006. "Struensee et le *Traité des trois imposteurs*", *La Lettre clandestine: revue d'information sur la littérature clandestine de l'âge classique*. 14, 247-272.

G l e b e – M ø l l e r, Jens. 2007. *Struensees vej til skafottet: fornuft og åbenbaring i Oplysningstiden*. København: Museum Tusulanums Forlag.

G r i m m, Jacob. 1819. *Deutsche Grammatik*. Göttingen: in der Dieterichschen Buchhandlung.

H a n s e n, Thorkild. 1964. *Arabia Felix. The Danish Expedition of 1761-1767*. Translated by James and Kathleen McFarlane. London: Collins.

H a s d e u, Bogdan P. 1896. "Româniii bănăţeni din punctul de vedere al conservatismului dialectal şi teritorial". Estras din *Analele Academiei Române*. II/ XVIII.

I l s ø e, Harold. 2007. *Biblioteker til salg. Om danske bogauktioner og kataloger 1661-1811*. København: Museum Tusulanums Forlag.

J a c o b s e n, Per. 1970. "F. Temlers illyrische Wörterbuch in der Kgl. Bibliothek in Kopenhagen". *Scandoslavica*. XVI, 251-259.

J a c o b s e n, Per. 2010. "'Prinos' jezikoslovlju u zaostatku više od dva desetljeća!". *Vijenac*. 434, 21 listopada.

J e s p e r s e n, Leon. 2000. "Tiden 1596-1660: Mellem personligt kongemagt og bureaukrati". Leon E. Jespersen, E. Ladewig Petersen and Ditlev Tamm (eds). *Dansk forvaltningshistorie I. Stat, forvaltning og samfund. Fra middelalderen til 1901*. København: Jurist- og økonomforbundets forlag, 95-158.

K e v i n Hilliard, Kohl, Katrin Maria. 1995. *Klopstock an der Grenze der Epochen, mit Klopstock-Bibliographie 1972-1992*. Berlin: de gruyter.

L o h m e i e r, Dieter. 2011. *Mit Carsten Niebuhr im Orient. Zwanzig Briefe von der Arabischen reise 1760-1767*, Heide: Boyens.

L o z o v a n, Eugen. 1963. "Le 'Vocabularium Valachium' de Christ. Frid. Temler". *Études romanes dédiées à Andreas Blinkenberg à l'occasion de son soixante-dixième anniversaire*. Copenhagen: Libraire Munksgaard, 97-105.

M i c h a e l i s, Johann David. 1783. *Introduction to the New Testament, tr. and augmented with notes vol. II, part I*. Cambridge: ed. Marsh.

[N i e b u h r, Carsten, 1757]. *Nominibus fautorum, patronorum et amicorum aetatem devenerandis, colendis album hocce sacrum esto. Sic dicat, consecrat C. Niebuhr Hadelenf. Math. Stud. M. DCC. LVII*, http://www.kb.dk/da/nb/materialer/haandskrifter/HA/e-mss/acc-2010_20.html

N i e b u h r, Carsten. [2010?]. "Stambog" - http://www.kb.dk/da/nb/materialer/haandskrifter/HA/e-mss/acc-2010_20.html

N i e b u h r, Carsten. 1772. *Beschreibung von Arabien: aus eigenen Beobachtungen und im Lande selbst gesammelten Nachrichten*. Kopenhagen: Gedruckt bey N. Moeller.

N y e r u p, Erasmus. 1782. *Spicilegii bibliographici specimen primum exhibens ex Bibliotheca Regia Havniensi supplementum annalium Maitairianorum et quidem primitiarum artis typographicæ decades duas*. Havniæ: Sumtibus Christ. Gottl. Proftii, 1782.

O p i t z, Eckardt. 2001. *Die Bernstorffs. Eine europäische Familie*. Boyens & Co Heide, 26-42.

P a r t i n g t o n, J. R. 1999. *A History of Greek Fire and Gunpowder*. Baltimore: Johns Hopkins Paperbacks edition.

P a t e r a, Adolf. 1895. *Korrespondence Josefa Dobrovského, Díl I., Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunata Duricha z let 1778-1800*. V Praze: Nákladem České Akademie Císaře Františka Josefa Pro Vědy Slovesnost a Umění.

P e t e r s e n, E. Ladewig. 2000. "Reformationstiden 1536-96: Modernisering—justering". Leon E. Jespersen, E. Ladewig Petersen, Ditlev Tamm (eds). *Dansk forvaltningshistorie I. Stat, forvaltning og samfund. Fra middelalderen til 1901*. København: Jurist- og økonomforbundets forlag, 49-93.

P i c c i l l o, Giuseppe. 1989. "Il 'Vocabularium Valachium' di Christian Friedrich Temler". *Revue de Linguistique Romane*. 53 (211-212), 453-462.

P u t a n e c, Valentin. 1962. "Leksikografija kod Hrvata, Srba i Crnogoraca". *Enciklopedija Jugoslavije*. Zagreb: Leksikografski zavod, 503-513.

R a s k, Rasmus Kristian. 1818. *Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse*. Kjöbenhavn: Paa den Gyldendalske Boghandlings Forlag.

S t r u e n s e e, Joh. Frid. 1772. *Levnets-Beskrivelse og Skiebne udi de sidste Aaringer i Dannemark hvorudi findes det Vigtigste af det i Regieringen og ved Hoffet passerede*. København: Morten Hallager.

S t u r z, Helfrich Peter. 1786. *Schriften*. Leipzig: bey Weidmanns Erden und Reich.

S u h m, Peter Frederik. 1798. *Samlede Skrifter. Fiortende Deel*, Kiøbenhavn: S. Poulsen.

S u h m, Peter Federik. 1787. *Symbolæ ad Litteraturam Teutonicam antiqvioram ex codici bus manu exaratis, qui Havniæ asservantur*. Havniæ: Typis Petri Horrebowii.

S v a n e, Gunnar. 1993. *Slavonic Manuscripts in The Royal Library. A Catalogue*. Славянские рукописи в Копнхахенской Королевской библиотеке. Copenhagen: The Royal Library.

[S v a r e]. 1781. *Bibliotheca collecta: in ordinem redacta & secundum hunc ordinem descripta ab ipso beato possessore C. F. Temler, S. R. M. Dan. & Norv. a Consiliis status &c, publica auctione distrahenda d. 23. Apr. 1781*. Havniæ: Svare.

Š a f a ř í k, Paul Jos. 1865. *Geschichte des Serbischen Schrifthums, Aus dessen handschriftlichem Nachlasse herausgegeben von Josef Jireček*. Prag: Verlag von Friedrich Tempsky.

T e m l e r, Christian Friedrich. 1779. "Om Spor af en Overeenstemmelse mellem det Illyriske og Celstiske Sprog, i de Noridiske od øvrige Mundarter, som komme af dem begge". *Skrifter som udi det Kongelige Videnskabernes Selskabs XII*, 101-132.

T e m l e r, Christian Friedrich. 1781. "Om den Tidspunkt da bøssekrud og Skydegevæ ere op fundne i Europa". *Nye Samling af det Kongelige Danske Videnskabers Selskabs Skrifter*, 1-54.

T e m l e r, Christian Friedrich. 1782. "Von Dem Zeitpunkte der Erfindung des Pulvers und Beschusses in Europa". *Historische Abhandlungen der Konglichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Kopenhagen*. Übersetzt von V. A. Heinze. Kiel: Dresden and Leipzig, 161-242.

T o d e n h ö f e r, Achim. 2010. "Die Franziskanerkirche St. Johannis in Zerbst". *Kirchen der Bettelorden. Die Baukunst der Dominikaner und Franziskaner in Sachsen-Anhalt*. Berlin: Dietrich Reimer Verlag: 184-194.

U r e m, Mladen. 2010. "Hrvatski kvartet u Kopenhagenu". *Vijenac*. XVIII, 427-429, 15 srpnja.

V e i s b e r g s, Andrejs. 2011. "Latvian translation and bilingual lexicographical physcene". *Baltic Journal of English Language, Literature and Culture*. 1, 80-94.

V e j s b e r g, Andrejs, 2010. "Translator's Toold: Latvian und Lithuanian Bilingual Lexicographical Tradition Compared". *Vertimo Studijos*, 3, 131-149.

W o r m, Jens. 1784. *Forsøg til et lexicon over danske, norske og islandske herde mænd [...]*. Kiobenhavn: Gyldendals Forlag.

Ј а к о б с е н, Пер. 1984. "Српскохрватска лексикографија и рад на српскохрватској морфологији у Данској у 18. веку". Научни састанак слависта у Вукове дане. 14, 61-68.

Ј о в а н о в и ћ, Љубинка. 1961. "Каталог књига библиотеке Christian-a Friedrich-a Temler-a". Библиотекар. 13/4, 263-274.

Л а з а р е в и ћ Д и Ђ а к о м о, Персида. 2013b. "Common sense модел просвештенија: Доситеј Обрадовић и шкотско просветитељство". *Доситеј у српској историји и култури. Зборник радова*. Уредник Душан Иванић. Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић, 423-478.

Л а з а р е в и ћ Д и Ђ а к о м о, Персида. 2013a. "Од Руђера Бошковића до Доситеја Обрадовића кроз енглеске клубове, кружоке и удружења". Доситејев врт: годишњак Задужбине Доситеј Обрадовић. 1/1, 36-57.

С в а н е, Гунар. 1968. "Старе штампане књиге и рукописи из југословенских земаља". Зборник за филологију и лингвистику. XI, 271-277.

CHRISTIAN FRIEDRICH TEMLER AND HIS MANUSCRIPT (NKS 175 – 4°)

The aim of this work is to provide an insight into the life and work of the Danish civil servant and book collector Friedrich Christian Temler (1717-1780) and to analyse one of his two manuscripts relating to Slav peoples and languages. It is a manuscript which is kept in the Royal Library of Copenhagen, signature: NyKongeligSamling175-4°, under the name of "Collectanea omAdskilligeslaviskaSprog, isærdetillyriske".

Methodology: 1) bibliographical data collected from various sources will be mentioned and analysed, since they contribute to completing the picture of Temler's Slavophile and philological activity; 2) the motives behind Temler's interest in Slav nations and languages will be considered as well as the origin of his knowledge of the "Illyrian" language; 3) another Temler's manuscript, the Illyrian/Slavonian dictionary, "Dictionarium slavonicum/Illyricum" kept in the Royal Library in Copenhagen (GKS 2071-4°) will be partly taken into account; 4) Temler's manuscript "Collectanea" (NKS 175-4°) will be analysed in its various segments, both in terms of the material and content.

Results and conclusion:1) the analysis of the above-mentioned material will provide a comprehensive picture of Temler's philological activity, which will amend certain inaccurate or incomplete data; 2) the analysis of the ms. NKS175-4° will give a clearer picture of Temler's notes, which will lead to new assumptions about the possibility that Temler intended to write a work on the origin of the Slavs and the Slav languages; 3) in addition, the manuscript in question provides an insight into Temler's sources that in turn shed light on the origin of Temler's knowledge of the "Illyrian" language.

KEY WORDS: *Christian Friedrich Temler; "Collectanea om adskillige slaviske Sprog, især det illyriske"*